

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
YÖNETİM VE STRATEJİ TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR:
BELİRLEYİCİLERİ VE EKONOMİDEKİ YERİ

Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi

Cemal KARAASLAN

Ankara,
2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
YÖNETİM VE STRATEJİ TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR:
BELİRLEYİCİLERİ VE EKONOMİDEKİ YERİ

Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi

Proje Danışmanı: Prof. Dr. Yetkin ÇINAR

Cemal KARAASLAN

Ankara, 2024

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
DÖNEM PROJESİ DEĞERLENDİRME FORMU

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Enstitünüz İŞLETME Anabilim Dalı 22962253 numaralı tezsiz yüksek lisans öğrencisi Cemal KARAASLAN'ın

“DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR: BELİRLEYİCİLERİ VE EKONOMİDEKİ YERİ” (“FOREIGN DIRECT INVESTMENT: DETERMINANTS AND ROLE IN THE ECONOMY”) adlı tezsiz yüksek lisans dönem projesi tarafımda değerlendirilmiş olup,

BAŞARILI ☒

BAŞARISIZ ☐

bulunmuştur.

Dönem projesi danışmanı olarak, adı geçen öğrencinin notunun, dönem projesinin Enstitünüz Müdürlüğü'ne tesliminden önce *Öğrenci İşleri Bilgi Sistemi*'ne (OİBS) tarafımdan işlendiğini beyan ederim.

DÖNEM PROJESİ DANIŞMANI ONAYI

TARİH: 24.06.2024

Prof. Dr. Yetkin ÇINAR

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Yetkin ÇINAR danışmanlığında hazırladığım “DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR: BELİRLEYİCİLERİ VE EKONOMİDEKİ YERİ (Ankara,2024)” adlı dönem projesindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 26.06.2024

Cemal KARAASLAN

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR.....	3
1.1. Doğrudan Yabancı Yatırımın Tanımı	5
1.2. Doğrudan Yabancı Yatırımın Amaçları.....	6
1.2.1. Pazar Aramak	6
1.2.2. Maliyet Avantajı Aramak.....	7
1.2.3. Stratejik Varlık Aramak	8
1.2.4. Verimlilik Aramak	9
1.3. Doğrudan Yabancı Yatırımların Sınıflandırılması	10
1.3.1. Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Yapılan Yatırımlar	11
1.3.2. Sıfırdan Yatırımlar	11
1.3.3. Sermayenin Artırılması	11
1.3.4. Finansal Yeniden Yapılandırma.....	11
1.3.5. Ortak Girişimler	12
1.3.6. Sektörel Sınıflandırma	12
1.3.7. Coğrafi Sınıflandırma.....	13
1.3.8. Yatırımın Boyutuna Göre Sınıflandırma.....	14
İKİNCİ BÖLÜM	15
2. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN BELİRLEYİCİLERİ.....	15
2.1. Kaynak Ülke (Yatırım Yapan Ülke) Açısından Belirleyiciler.....	15
2.1.1. Kar Maksimizasyonu	15
2.1.2. Maliyet Minimizasyonu	16
2.1.3. Tarife ve Kotalardan Kaçınma	17
2.1.4. Mevcut Piyasaların Korunması ve Yeni Piyasa Arayışı	17
2.1.5. Yatırımların Çeşitlendirilmesi.....	17
2.1.6. Monopolcü Güç Yaratılması ve Rekabetçilik	17
2.2. Ev Sahibi Ülke (Yatırım Yapılan Ülke) Açısından Belirleyicileri	18
2.2.1. Politik Belirleyiciler	18
2.2.2. Ekonomik Belirleyiciler	19
2.2.3. Yatırım Ortamına İlişkin Belirleyiciler	21
2.3. Doğrudan Yabancı Yatırımlar Bağlamında Ülke Örnekleri	22
2.3.1. Polonya.....	22
2.3.2. Kolombiya.....	25

2.4. Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi	28
2.5. Küresel Fırsat Endeksi	31
2.6. İş Yapma Kolaylığı Endeksi	35
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	39
3. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN DÜNYA VE TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YERİ	39
3.1. Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihsel Gelişimi.....	39
3.2. Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomideki Yeri.....	43
3.3. Doğrudan Yabancı Yatırım Bağlamında Ülke Karşılaştırması	45
3.4. Türkiye'nin Endekslerdeki Yeri ve Değerlendirme.....	49
3.5. Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Yatırımlar İçin Avantaj ve Dezavantajları	51
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	54
KAYNAKÇA	56
ÖZET	60
ABSTRACT	61

GİRİŞ

Son yıllarda, dünya jeopolitik konjonktüründe siyasi alandan iktisadi alana doğru bir değişim gözlemlenmektedir. Özellikle, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasından sonra ortaya çıkan Yeni Dünya Düzeni'yle birlikte Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Dünya'nın siyasi lideri olarak öne çıkmıştır. Siyasi bloklaşmanın azalmasıyla birlikte, siyasi entegrasyonlar yerini küresel ve bölgesel düzeyde iktisadi entegrasyonlara bırakmıştır. Bu gelişmeyle birlikte ekonomik alanda, coğrafi sınırların anlamı da giderek azalmıştır. Ekonomilerin küresel ve bölgesel düzeyde bütünleşmesi, ticaretin önündeki engellerin azalmasını, mal, emek, sermaye ve teknolojinin ülkeler arasında eskiye oranlar daha serbest dolaşımını sağlamıştır. Bu durum uluslararası ticaretin, yatırımların ve ticaretin artmasına katkıda bulunmuştur.

Küresel ekonominin değişen ihtiyaçları doğrultusunda faaliyet alanlarının çeşitlenmesi ve pazarlara ulaşımın kolaylaşarak ticari serbestlik düzeyinin artması işletmelerin de değişim ve dönüşüm çabalarını artırmıştır. Her alanda olduğu gibi işletmeler de farklı boyutlarda etkilenecek işletme yapıları, yönetim anlayışları ve üretim biçimleri gibi faktörlerin dönüşümünü gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde; kişi başına düşen milli gelirin düşük olması, gelir dağılımının adil olmaması, tüketim eğiliminin yüksek olması ve yurtdışı tasarrufların yetersiz kalması, ekonomik kalkınmayı sağlamada gerekli yatırımların finansmanını zorlaştırmaktadır. Bu durum yatırımların finansmanında, dış borçlanma, resmi kalkınma yardımları, portföy yatırımları ve doğrudan yabancı yatırımlar (DDY) gibi çeşitli araçları giderek daha fazla ön plana çıkarmaktadır.

Uluslararası ticarete yaşanan yoğun rekabetin olumsuzluklarının en aza indirilebilmesi için bölgesel işbirliği organizasyonları önem kazanmaya başlamıştır. Bölgesel işbirlikleri ile bir yandan rekabet güçlerini artırmaya çalışan ülkeler diğer taraftan daha fazla DYY'yi kendi ülkelerine çekme çabası içine girmişlerdir.

Dünya ekonomisinde önemi gittikçe artıran DYY'lerin toplam yatırımlar içindeki payı, 2023 yılı itibarıyla yüzde 50'ye yaklaşmış olup 1,36 trilyon ABD Doları seviyesindedir.

Uluslararası ticaret hacminin artmasına paralel olarak uluslararasılaşma süreci hızlanmış ve çok uluslu şirketler ön plana çıkmaya başlamıştır. DYY'lerin artış

eğilimini sürdürmelerinin en önemli nedeni çok uluslu şirketlerin, ticari faaliyet maliyetlerinin daha az olduğu ülkelerde faaliyet göstermek istemeleridir.

Bu çalışmanın konusu: DDY'lerin belirleyicileri ile DYY'lerin ekonomideki yerinin incelenmesidir. Bu çerçevede, DYY'ler ile ilgili kavramsal çerçeve, bazı ülkelerde DYY uygulamaları ve Türkiye'nin DYY politikaları incelenmektedir.

Bu çalışmada; bazı ülke uygulamaları çerçevesinde DYY'lerin ekonomideki yerinin ve bunların belirleyicilerinin ekonomik, politik ve kurumsal çerçevede ele alınması amaçlanmaktadır.

Çalışma literatür taramasına dayanmakta olup, bu doğrultuda bazı ülke uygulamaları ve Türkiye'deki gelişmeler ortaya konulmaktadır. Çalışma kapsamında, Polonya ve Kolombiya ülke örnekleri incelenmektedir.

Çalışma sonunda, dünyadaki gelişmeler ve incelenen ülke uygulamaları çerçevesinde Türkiye'nin DYY konusunda politikaları değerlendirilmektedir.

Birinci bölümde yabancı yatırım kavramı, gelişim süreci içerisinde yatırımların amacı ve sınıflandırılması açıklanmaktadır. Ayrıca, doğrudan yabancı yatırımların gelişim süreci çerçevesinde önemine ve DYY'lerin kavramsal çerçevesine değinilmektedir.

İkinci bölümde DYY'lerin kaynak ve ev sahibi ülkeler açısından belirleyicileri ve Polonya ile Kolombiya ülke örneklerine yer verilmektedir. Ayrıca ülkelerin DYY'leri çekme potansiyelini belirlemede önemli rol oynayan küresel rekabet edebilirlik endeksi, fırsat endeksi ve iş yapma kolaylığı endeksi gibi faktörler incelenmektedir.

Üçüncü bölümde Dünyada ve Türkiye'de DYY'lerin tarihsel süreci, ülke örnekleri ile Türkiye'nin karşılaştırılması ve uygulamaları, yatırımcılar tarafından dikkate alınan endekslerde Türkiye'nin yeri, Türkiye'nin DYY'ler için avantajları ve dezavantajları ortaya konulmaktadır.

Sonuç kısmında çalışmanın sonuçları özetlendikten sonra, Türkiye'nin daha fazla DYY çekme kapasitesinin artırılması konusunda yapılacak değerlendirme ve bunlara ilişkin öneriler sunulmaktadır. Bu kısımda, çalışmanın güçlü ve zayıf yanlarıyla bu alanda çalışma yapacaklara konu önerilerine ayrıca yer verilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

Doğrudan yabancı yatırım (DYY), bir ülkenin mevcut sermaye stokuna başka bir ülkenin sahipliğinde ilave sermaye katkısı olarak ifade edilmektedir. Bu nedenle bir ülkenin mevcut üretim kaynakları ile ekonomik gücünü olumlu yönde etkileyerek öz kaynaklarının yeterli olmadığı yatırım ve tüketim harcamalarını finanse etme amacıyla karşılığını ileride anapara ve faiz olarak ödemek suretiyle farklı ülkelerden mali veya teknolojik kaynaklar sağlanması olarak değerlendirilmektedir.

2. Dünya Savaşından sonra üretim kapasitesinin ve uluslararası ticaretin hızlı artışına paralel olarak DYY, küresel ölçekte iktisadi büyüme ve kalkınmanın önemli bir aracı haline gelmiştir. Altın çağ¹ olarak nitelendirilen bu dönemde ticari ilişkilerin yoğunlaşması beraberinde ekonomik faaliyetlerin uluslararası nitelik kazanmasını getirmiştir. Üretim ve tüketim süreçlerinin ülke sınırlarını aşarak küresel özellik kazanmasıyla çok uluslu şirketler ortaya çıkmıştır. Pazar ve hammadde arayışına giren ve kar maksimizasyonu hedefleyen şirketler aracılığıyla üretim, ticaret ve sermaye hareketleri uluslararası bir boyuta taşınmıştır (Gilpin, 2001)

DYY, sadece ihtiyaç duyulan sermaye olmaktan öteye geçerek, teknik bilgi birikimi, yönetim becerileri ile dış pazarlara erişim imkânı da sağlanmıştır. Bu nedenle birçok ülke yatırım politikalarında liberalleşme, yatırım süreçlerini kolaylaştırma ve yabancı yatırımı teşvik etme yönünde çalışmalar yürüterek yatırım ortamlarını iyileştirmeye çalışmaktadır (WEF, 2022).

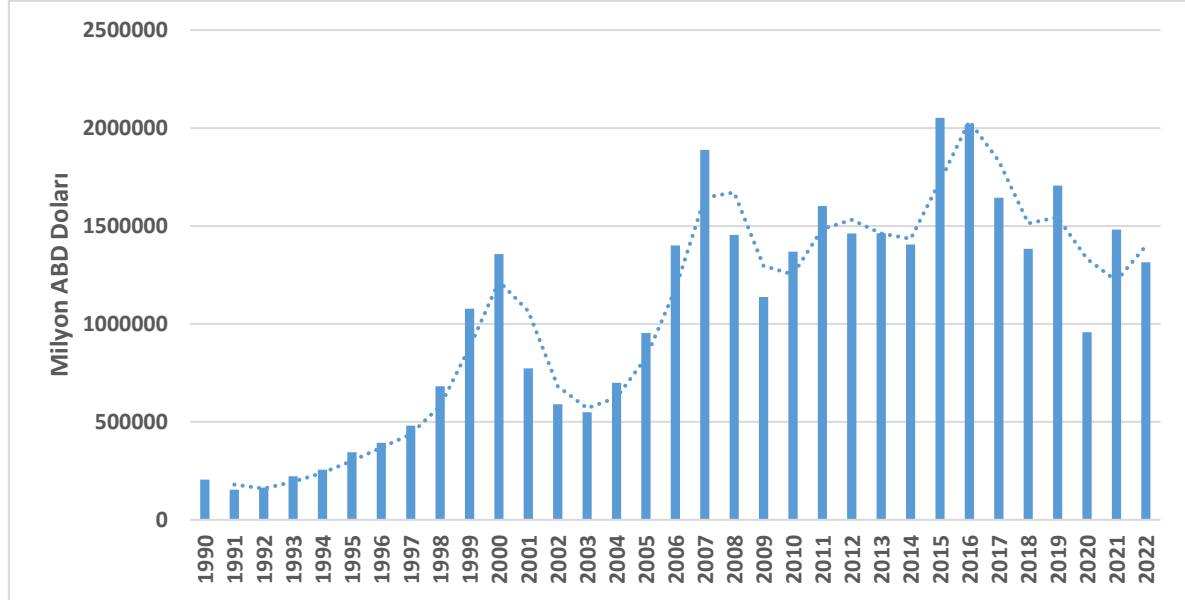
Bunun yanında ekonomik büyümenin sürdürülebilmesinin ve yoksulluğun azaltılmasının önemli bir bileşeni olarak görülen özel sektör yatırımlarının artırılmasını sağlayarak; üretimin, verimliliğin, istihdamın, teknolojik inovasyonun ve genel refah seviyesinin artırılmasına katkı sağlamak amacıyla iyi bir yatırım ortamı oluşturmaya yönelmişlerdir (Dünya Bankası, 2013).

Özellikle 1980 sonrası dönemde sermaye akışının gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru hız kazandığı görülmektedir.

¹ 2. Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve 1970'li yılların ortasına kadar süren döneme kalkınmanın “Altın Çağı” denilmektedir.

1990-2022 yılları arasında dünyada doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelişimi Grafik: 1.1.'de yer almaktadır.

Grafik 1.1. 1990-2022 Yılları Arası Dünya’da Doğrudan Yabancı Yatırım Miktarı

Kaynak: (UNCTAD, 2024).

1990 yılına gelindiğinde 240 milyar ABD Dolarını aşan küresel DYY miktarı, 1999 yılında 1trilyon ABD Dolarını geçmiş, 2007 yılında ise 1.9 trilyon ABD Dolarına yükselmiştir. 2008 küresel finansal kriz sonrası süreçte düşen küresel DYY miktarı, 2015 yılında toparlanarak 2 trilyon ABD Dolarını aşarak tüm zamanların en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Ancak Covid-19 salgını ve sonrasında ortaya çıkan Ukrayna-Rusya çatışması ile küresel ekonomik durgunluk beklentileri nedeniyle 2022 yılı itibarıyla 1.3 trilyon ABD Doları seviyesine gerilemiştir (UNCTAD, 2024).

Günümüze gelindiğinde gelişmiş ülkelerin küresel DYY’deki payının azaldığı ve gelişmekte olan ülkelerin payının giderek arttığı görülmektedir. 2008 ekonomik krizi sonrasında ülkeler daha fazla yatırım çekebilmek için yeni politika arayışlarına girmiştir. İkili anlaşmalar yerine bölgesel ekonomik işbirliği arayışları da bu dönemde hız kazanmıştır (DEİK, 2022).

1.1. Doğrudan Yabancı Yatırımın Tanımı

Doğrudan yabancı yatırım (DYY), bir ülkenin belirli bir süre için kaynaklarına ve ekonomik gücüne ilave edebileceği, ileride farklı şekillerde ödemek üzere diğer ülkelerden sağlayacağı tüm ekonomik kaynakları ifade etmektedir (Ayaz, 2018).

Uluslararası Para Fonunun (IMF) tanımına göre DYY; bir yatırımcının yerleşik olduğu ekonomi dışındaki bir ekonomide uzun vadeli ve kalıcı yatırım yapması, yatırımcının kuruluş sermayesinde yüzde 10'dan fazla paya sahip olması veya yönetiminde söz sahibi olması şeklinde ifade edilmektedir (IMF, 2009).

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatına (OECD) göre DYY; bir ekonomideki yerleşik (doğrudan yatırımcı), başka bir ekonomideki girişimde (doğrudan yatırım girişi) kalıcı çıkar oluşturmak amacıyla yaptığı sınır ötesi yatırım çeşidi olarak tanımlanmaktadır. Doğrudan yatırımcının amacı doğrudan yatırım aracılığıyla ilgili alanda önemli derecede etki oluşturmak amacıyla stratejik ve uzun vadeli bir ilişki kurmaktır. “Kalıcı çıkar” ise doğrudan yatırım girişiminde en az yüzde 10'luk oy hakkı edinilmesi şeklinde açıklanmaktadır (OECD, 2008).

T.C. Merkez Bankasına göre DYY; bir ülkenin karşılığını sonradan ödemek üzere dış kaynaklardan sağlayacağı ve ekonomik gücü ile ulusal varlıklarına ekleyebileceği mali, teknolojik, bilgisel ve hizmete yönelik tüm kaynakları kapsamaktadır (T.C. Merkez Bankası, 2015).

Dolayısıyla DYY'ler, bir ülkenin sınırları içindeki faaliyetlerde bulunmak için yabancı bir gerçek veya tüzel kişi tarafından gerçekleştirilen ve en az yüzde 10 oranında bir hisse veya oy hakkı içeren yatırımlar olarak tanımlanmaktadır.

DYY'lerin uzun süreli ve kalıcı olma özellikleri nedeniyle Türkiye gibi kronik dış ticaret açığı ile tasarruf açığı bulunan ülkeler için önemi bir kat daha artmaktadır. DYY için kurulan organizasyon, tahsis edilen donanım, personel ve sabit tesisler gibi unsurların bir anda sökülmesi, geri çekilmesi ya da tasfiyesi mümkün olmadığı için ev sahibi ülke açısından uzun vadeli birçok olumlu sonuç doğurmaktadır.

DYY'ler, sermaye, teknoloji, bilgi ve yönetim becerileri gibi kaynakların kullanımının yanı sıra ev sahibi ülkenin ekonomik büyümesine de önemli katkılar sunmaktadır. Ayrıca DYY'lerin ekonomik büyüme ve istihdam yaratma potansiyeli, yerel tedarik zincirlerini güçlendirmesi, döviz girişi sağlaması ve uluslararası ticaret hacmini artırması gibi birçok olumlu etkisi de bulunmaktadır.

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekmek için yarıştığı yoğun rekabet ortamında DYY, ekonomik kalkınma için önemli bir araç olarak görülmekte ve geleceğe yönelik ekonomik beklentilerin gerçekleştirilmesinde önemli rol oynamaktadır (Şahin, 2010).

1.2. Doğrudan Yabancı Yatırımın Amaçları

Bir ülkeden başka bir ülkeye sermaye ve varlık transferi sağlayan DYY faaliyetleri, hem yatırım yapan ülkenin hem de ev sahibi ülkenin ekonomisini farklı düzeylerde etkilemektedir. Bu nedenle yatırımcının yabancı bir ülkede yatırım yapmasını ve o ülkede faaliyet göstermesini sağlayan çeşitli etmenler bulunmaktadır.

Ayrıca doğrudan yabancı yatırım gerçekleştiğinde yatırımcı, yatırım yaptığı ülke ile nispeten uzun dönemli bir ilişki içine girerek ev sahibi ülkelere sermayenin yanı sıra teknoloji transferi, yeni yönetim biçimleri, istihdam yaratma ve uluslararası pazarlara erişim kanalları gibi birçok imkânı da sağlamaktadır (Kurtaran, 2007).

Gelişmekte olan ülkelerin öz kaynaklarını çoğunlukla kısa vadeli yatırımlara harcaması sebebiyle uzun vadeli yatırımları gerçekleştirmek için ihtiyaç duydukları en önemli kaynak DYY'ler olmaktadır. Gelişmiş ülkeler ise DYY'ler aracılığıyla ileri teknoloji ve gelişmiş pazarlama bilgilerinin de katkısıyla ekonomik büyümelerini sürdürmeyi amaçlamaktadır. Söz konusu yatırımlar, uzun vadeli hedeflere ulaşmak için rekabet avantajını artırmak, pazar payını genişletmek, yeni pazarlara erişim sağlamak ve teknoloji transferi gibi stratejik amaçlar taşımaktadır (Dünya Bankası, 2024).

1.2.1. Pazar Aramak

Pazar erişimi, DYY'lerin en temel amaçlarından biri olup yatırım yapan şirketlerin uluslararası genişleme stratejilerinin merkezinde yer almaktadır. Yatırım yapılan ülkede önemli ölçüde pazar payına erişmeyi amaçlamaktadır (Blomstrom & Kokko, 2003).

Pazar arayan yatırımcılar, uluslararası genişleme stratejilerinin bir parçası olarak yeni pazarlara erişim ve bu şekilde uluslararası büyüme ve gelişme motivasyonu ile ülke seçiminde pazar büyüklüğünü dikkate alarak daha fazla mal veya hizmet ticareti için yatırım kararı vermektedir. Yatırım kararı verilirken çeşitli faktörler ön plana çıkmaktadır (Dunning & Lundan, 2008).

- **Yeni Tüketici Kitleleri Oluşturma:** DYY'ler, hedef ülkede yeni müşterilere erişimi kolaylaştırarak pazar payını artırmanın yanı sıra gelirleri ve kar marjlarını da olumlu yönde etkilemektedir.

• **Rekabet Avantajı Sağlama:** DYY'ler, yatırımcıya önemli rekabet avantajları sunarak yeni pazarlara erişimi kolaylaştırmakta ve rakiplerinin önüne geçerek pazar liderliği için avantajlı olmalarını sağlamaktadır.

• **Lojistik ve Dağıtım Ağlarını Geliştirme:** Yatırımcılar, hedef ülkede üretim tesisleri kurarak veya dağıtım ağlarını genişleterek yerel pazarlara daha etkin bir şekilde erişme imkânına sahip olmaktadır. Dağıtım ağlarının etkinliği sayesinde ürünlerin daha hızlı ve daha düşük maliyetlerle tüketiciye ulaşması sağlanmaktadır.

• **Yeni Yatırım Alanlarına Ulaşma:** Hedef ülkede farklı demografik gruplar ile pazar bölümlerine ulaşma fırsatı, ürün ve hizmet portföyünün genişletilmesi ve çeşitlendirilmesi gibi önemli avantajlar sunmaktadır.

Dolayısıyla yeni pazarlara erişim sağlanması beraberinde gelir artışı, rekabet avantajı ve küresel pazarda daha sağlam bir konum edinme gibi birçok olumlu faktörü beraberinde getirmektedir.

1.2.2. Maliyet Avantajı Aramak

DYY, üretim faktörlerinin maliyetlerini azaltmak ve verimliliği artırmak amacıyla belirli bir ülkede faaliyet gösterilmesi yoluyla işgücü, hammadde veya diğer üretim faktörlerinden daha verimli şekilde yararlanmayı hedeflemektedir.

Bu tür yatırımlardaki temel amaç, coğrafi olarak eşit dağıtılmayan çeşitli kaynaklara erişim kolaylığı sağlamaktır. Örneğin petrol, kömür, doğal gaz gibi fosil yakıtlar; bakır, kalay, çinko gibi metaller ile tütün, şeker, çay, kahve gibi tarımsal ürünlerin yanı sıra ucuz ve iyi motive edilmiş vasıfsız veya yarı vasıflı işgücüne erişim imkânı olan ülkelere yatırım yapılarak bu kaynaklardan faydalanılmaktadır (Candemir, 2006).

• **Kaynaklara Erişim Kolaylığı:** Hedef ülkede doğal kaynaklara veya stratejik bölgelere erişim, yatırımcıların üretim süreçlerini optimize etmelerine ve maliyetlerini azaltmalarına katkı yapmaktadır. Hammaddelere kolay ve ucuz erişim imkânı, üretim maliyetlerinin düşürülmesine ve rekabet avantajına imkân tanımaktadır.

• **Üretim Maliyetlerinin Düşürülmesi:** Hedef ülkede işletme maliyetlerinin genellikle daha düşük olması, yatırım yapan şirketlerin üretim maliyetlerini azaltmasına olanak tanımaktadır. Bu doğrultuda ürünlerin daha rekabetçi fiyatlarla pazara sunulması sağlanmakta ve tüketici talebi artmaktadır.

• **İşgücü Maliyetlerinin Azaltılması:** Hedef ülkede işgücü maliyetlerinin düşük olması, yatırımcıların üretim süreçlerindeki maliyetini önemli ölçüde azaltmaktadır. Düşük işgücü maliyetleri, daha verimli ve rekabetçi üretim yapılmasına imkân vermektedir.

• **Vergi Avantajlarından Faydalanma:** Hedef ülkelerin yatırımları teşvik etmek amacıyla sundukları vergi avantajları da önemli bir etken olmaktadır. Düşük vergi oranları ve sağlanan vergi muafiyet ve istisnaları, yatırımcıların vergi maliyetlerinin azalmasına ve kar marjlarının artmasına olanak tanımaktadır.

Bu doğrultuda yatırımcılar için ucuz işgücü maliyetleri, düşük vergi oranları ve stratejik kaynaklara kolay erişim gibi cazip faktörler öne çıkmaktadır.

1.2.3. Stratejik Varlık Aramak

Yatırımcıların fiziki ve fiziki olmayan varlıkları elde etmek amacıyla yaptıkları yatırım türüdür. Söz konusu DYY'ler ile gelişmiş teknolojilere, beceriye ve diğer gelişmiş üretken yeteneklere sahip olunması amaçlanmaktadır. Bu tip yatırımlarda, stratejik varlıklar yoluyla küresel portföyün artırılması ve rakiplere karşı üstünlük kurulması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, yatırımcılar, uzun vadeli stratejik hedeflerini gerçekleştirmek ve küresel rekabet edebilirliklerini sürdürebilmek için yabancı şirketlerin varlıklarını satın almaktadırlar (Candemir: 2006).

DYY yatırımlarıyla, stratejik varlıklara (markalar, teknoloji, dağıtım ağları) erişmek için hedef ülkedeki yerel şirketlerle ortaklıklar kurularak veya teknoloji transferi anlaşmaları yapılarak yerel ekonomilere katkıda bulunulur. Dolayısıyla yerel şirketlerin teknoloji altyapılarının güçlendirilmesine ve rekabet güçlerinin artırılmasına olanak sağlanır. Teknoloji transferi ve bilgi paylaşımı, DYY'lerin en önemli faydalarından biri olup bu süreç, aşağıda belirtilen farklı şekillerde gerçekleşebilmektedir (Markusen & Venables, 1999).

• **Yerel Yeteneklerin Geliştirilmesi:** Yatırımlar aracılığıyla hedef ülkede istihdam edilen çalışanlara eğitim ve yetenek geliştirme fırsatları sunularak teknik bilgi ve becerilerin transferi sağlanmaktadır. Bu kapsamda işgücü yeteneklerinin geliştirilmesi, uzun vadeli ekonomik sürdürülebilirliği de olumlu anlamda etkilemektedir.

• **Ar-Ge Yatırımları:** Yatırımcılar, hedef ülkede Ar-Ge (Araştırma ve Geliştirme) faaliyetleri doğrultusunda inovasyon ve teknoloji kapasitesini güçlendirerek yenilikçi bakış açısının kazanılmasını sağlamaktadır.

• **Lisans Anlaşmaları:** Yatırım yapan şirketler, hedef ülkedeki yerel şirketlere teknoloji lisansı vererek veya teknoloji transferi anlaşmaları yaparak teknoloji ve bilgi paylaşımı aracılığıyla yerel şirketlerin üretim süreçlerini iyileştirmelerine ve rekabet güçlerini artırmalarına olanak tanımaktadır.

• **Üretim Süreçlerinin Optimizasyonu:** Yatırım yapan şirketler, hedef ülkede üretim tesisleri kurarak veya mevcut tesisleri modernize ederek daha verimli ve etkili bir üretim anlayışı getirerek ekonominin rekabet gücünü artırmaktadır.

Teknoloji transferi ve bilgi paylaşımı, sadece ekonomik olarak değil aynı zamanda sosyal ve kültürel bakımdan da önemli etkilere sahiptir.

1.2.4. Verimlilik Aramak

DYY, yatırımcıların seçilen ülkelerdeki ölçek ve olanaklar ile bunların sahipliğinden yararlanmak suretiyle etkinliklerini artırma güdüsüyle hareket ettikleri yatırım türüdür.

DYY'nin en önemli motivasyonu, kaynak veya pazar arayan yatırım yapısından kaynaklı coğrafi olarak dağınık faaliyetlerin ortak yönetiminden fayda sağlayabileceği şekilde rasyonel hale getirilmesidir. Bu faydalar temel olarak ölçek ve kapsam ekonomisi oluşturmak ve risk çeşitlendirmesi yapmaktır (Candemir, 2006).

DYY, yatırım ortamı faktörleri başta olmak üzere makroekonomik istikrar, öngörülebilir döviz kuru, uygun işgücü havuzu, fiziksel altyapı, vergi oranları, iç finansman kaynakları gibi çeşitli piyasa özelliklerine karşı daha duyarlı olmaktadır. Bu nedenle yatırımcılara, DYY ile portföylerini farklı varlık sınıfları, sektörler, coğrafyalar veya stratejiler arasında bölerek risklerini azaltma imkânı tanınmaktadır (Seyidoğlu, 1994).

• **Ülke Çeşitliliği:** Farklı ülkelerde yapılan yatırımların önemli amaçlarından biri politik ve ekonomik risklerin dağıtılmasıdır. Ülke çeşitliliğiyle, bir ülkede ortaya çıkabilecek olumsuzlukların şirketin toplam portföyü üzerindeki etkisinin azaltılması ve küresel çapta daha güvenli bir konumda kalınması amaçlanmaktadır.

• **Sektör Çeşitliliği:** Farklı sektörlerde yatırımlar yapılması, yatırım yapılan sektörlerin birinde görülecek durgunluk veya krizin şirketin toplam portföyü üzerindeki etkisinin sınırlı olmasını ve şirketin daha istikrarlı bir performans sergilemesini sağlamaktadır.

• **İş Modeli Çeşitliliği:** Farklı iş modellerine sahip yatırımlar yapılarak işletme risklerinin çeşitlendirilmesidir. Belirli bir iş modelinin başarısız olması durumunda diğer iş modelleri şirketin toplam varlığını korumaya yardımcı olmaktadır.

• **Finansal Varlık Çeşitliliği:** Farklı finansal varlık sınıflarına yatırım yapılarak finansal risklerin çeşitlendirilmesi, belirli bir varlık sınıfının değer kaybetmesi durumunda diğer varlık sınıflarının portföy değerinin korunması amaçlanmaktadır.

Risk yönetimi, DYY stratejilerinin önemli bir parçasıdır. Yatırımcılar, DYY ile yatırımlarını çeşitlendirerek riskleri dağıtmayı ve şirketlerinin toplam risklerini azaltmayı amaçlamaktadır.

Bu nedenle yatırımcılar, farklı ülkelerde ve sektörlerde yatırımlar yaparak belirli bir pazarda oluşabilecek ekonomik veya politik risklere karşı belirli ölçüde korunma sağlamaktadırlar. Yatırımcılar, yatırım yapmadan önce farklı amaçlar doğrultusunda yatırım kararlarını şekillendirmektedir.

1.3. Doğrudan Yabancı Yatırımların Sınıflandırılması

DYY'ler, yatırım yapılacak ülkeye, işletmeye ve yatırım yapılacak ülkenin özelliklerine göre değişiklik göstermektedir. Ayrıca DYY'ler konusunda, yatırımı yapacak yatırımcı ve yatırımın yapılacağı ülkelere göre de farklı sınıflandırmalar bulunmaktadır.

DYY'lerin sınıflandırılması, yatırım yapılan şirketlerin stratejik hedeflerini ve pazar koşullarını anlamak için de önemlidir. Yatırım türleri, sektörel özellikler ve coğrafi konumlar, DYY'lerin çeşitliliğini ve karmaşıklığını yansıtmaktadır.

Literatürde genel kabul gören sınıflandırma türlerine aşağıda yer verilmektedir:

1. Birleşme ve satın alma şeklinde hisse senedi alım satımı,
2. Sıfırdan yatırım,
3. Sermayenin artırılması,
4. Finansal yeniden yapılandırma,
5. Ortak girişimler,
6. Sektörel sınıflandırma,
7. Coğrafi sınıflandırma,
8. Yatırımın boyutuna göre sınıflandırma.

1.3.1. Birleşme ve Satın Alma Yoluyla Yapılan Yatırımlar

Bu tür yatırımlar, bir ülkenin sahip olduğu ekonomik kaynakların alınması veya satılması şeklinde gerçekleşen ve şirket birleşmeleri veya şirket satın alımları olarak değerlendirilen yatırımlardır. İki veya daha fazla şirketin yeniden yapılandırılması, piyasa gücünün ve verimliliğinin artırılması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu tür uygulamalara yüksek bilgi düzeyi ve güçlü rekabet gerektiren sektörlerde sıkça rastlanmaktadır (Ercan, 2018).

Diğer taraftan birleşme ve satın alma şeklinde yapılan DYY'ler; üretim, istihdam, ciro, vb. ekonomik değişkenlerin performansında önemli değişiklikler sağlamamaktadır.

1.3.2. Sıfırdan Yatırımlar

Üretim tesislerinin kurulumu, organizasyon yapısı, dağıtım kanalları ve insan kaynağı başta olmak üzere yeni bir tüzel kişilik oluşturularak yapılan yeni yatırımlardır. Bu tür yatırımlar, sanayileşme sürecinde olan ve yapısal eksiklikleri bulunan gelişmekte olan ülkeler tarafından özellikle yerel firmaları aracılığıyla girişilen yatırımlar olarak istihdama ve üretim kapasitesine doğrudan olumlu etkileri sebebiyle yoğun olarak talep edilmektedir (DEİK, 2022).

Sıfırdan yatırımlar, ev sahibi ülkede yeni bir iş alanı yaratan veya mevcut iş alanını genişleten, yeni bir sermaye stoku yaratan, çıktı miktarını ve istihdamı artıran yatırımlar olarak öne çıkmaktadır.

1.3.3. Sermayenin Artırılması

Yatırımcının var olan bir işletmeye veya projeye finansal kaynak sağladığı veya şirketin artırılan sermayesinden pay aldığı yatırımlardır. Bu tür yatırımlar çoğunlukla yeni projelerin başlatılması veya mevcut projelerin genişletilmesi amacıyla borçlanmaya ilave olarak, ortaklıkların kurulması ve var olan işletmeler için sermayenin artırılması şeklinde gerçekleştirilmektedir (Candemir, 2006).

1.3.4. Finansal Yeniden Yapılandırma

Yatırımcının mevcut varlıklarını veya yatırımlarını gözden geçirerek yeniden düzenlemesidir. Bu tür yatırımlar, borç geri ödemesi ya da zararın azaltılması için yapılan yatırımları da kapsamakla birlikte genellikle finansal durumun iyileştirilmesi,

operasyonel etkinliğin artırılması ve risklerin azaltılması amacıyla gerçekleştirilmektedir (OECD, 2008).

1.3.5. Ortak Girişimler

Ortak girişimler, iki veya daha fazla şirketin belirli bir hedef veya proje doğrultusunda kaynaklarını ve uzmanlıklarını birleştirerek oluşturdukları, mülkiyeti, faaliyetleri ve finansal sorumlulukları ana şirketlerden ayrı olan yeni bir işletme olarak tanımlanmaktadır. Genellikle uluslararası alanda faaliyet gösteren çok uluslu şirketler ile yerel şirketler arasında gerçekleştirilen ve her iki taraf için de çeşitli stratejik avantajlar sunan yatırımlardır (Blomstrom & Kokko, 2003).

Ortak girişimler, yerel piyasalara kolay erişim sağlaması, kaynakların ve uzmanlığın birleştirilmesi ve risk paylaşımı avantajları sağlamaktadır. Ancak bu tür yatırımlarda, kültürel farklılıklar, kontrol sorunları ile finansal ve hukuki riskler ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle, ortak girişimlerde açık ve kapsamlı anlaşmalar ile tarafların hakları ve sorumlulukları net olarak belirlenmelidir. Doğru yapılandırılmış ve başarıyla yönetilen bir ortak girişim, hem yerel hem de yabancı yatırımcılar için önemli kazançlar sağlamaktadır.

1.3.6. Sektörel Sınıflandırma

DYY'lerin sektörel özelliklerini anlamak, sektörler arası yatırım akımlarını analiz etmek ve politika yapıcılarının belirli sektörlerle odaklanmasına yardımcı olmak amacıyla kullanılan sınıflandırmadır. Bu sınıflandırmada, yatırımların çeşitli sektörlerdeki dağılımını analiz etmek ve sektörel önceliklere göre karar vermeye yardımcı olmaktadır. DYY'ler, yatırım yapılan sektörlerle göre aşağıdaki beş başlıkta sınıflandırılmaktadır (UNCTAD, 2024).

- **Hizmet Sektörü Yatırımları:** Finans, telekomünikasyon, turizm, perakende, sağlık, eğitim gibi hizmet odaklı sektörlerle yapılan yatırımları kapsamaktadır. Bu sektöre ilişkin yatırımlar, genellikle hizmet sunma kapasitesini artırmak, yeni pazarlara girmek veya müşteri tabanını genişletmek amacıyla yapılmaktadır.

- **Üretim Sektörü Yatırımları:** İmalat, enerji, madencilik, tarım gibi üretim odaklı sektörlerle yapılan yatırımları ifade etmektedir. Üretim sektörü yatırımları, üretim kapasitesini artırmak, teknoloji transferi sağlamak veya hammaddelere erişimi güvence altına almak amacıyla yapılan yatırımlardır.

- **Finansal Sektör Yatırımları:** Bankacılık, sigortacılık, sermaye piyasaları gibi finansal hizmetler sektörüne yapılan yatırımları kapsamaktadır. Bu tür yatırımlar ile finansal hizmet sunma kapasitesini artırma, yerel finansal piyasalara erişim sağlama ve risk yönetimi stratejilerini güçlendirme amaçlanmaktadır.

- **Enerji ve Madencilik Sektörü Yatırımları:** Bu yatırımlar, petrol, doğal gaz, kömür, metal cevherleri gibi enerji ve madencilik kaynaklarına yapılan yatırımları içermektedir. Bu tür yatırımlar, enerji arzını güvence altına almak, yerel kaynaklara erişim sağlamak ve enerji verimliliğini artırmak amacıyla yapılmaktadır.

- **Tarım ve Gıda Sektörü Yatırımları:** Bu tür yatırımlar genellikle gıda güvenliğini sağlamak, tarım verimliliğini artırmak ve tarımsal ihracat potansiyelini geliştirmek amacıyla yapılmaktadır.

1.3.7. Coğrafi Sınıflandırma

DYY'leri belirli bölgelere veya ülkelere göre gruplandırmak, yatırımcıların farklı coğrafi bölgeler arasındaki fırsatları ve riskleri değerlendirmesine yardımcı olmaktadır. Coğrafi sınıflandırma, ulusal ve uluslararası düzeyde yatırım politikalarının belirlenmesi ve uygulanması için yatırım hedefleri, pazar erişimi, coğrafi riskler ve yerel ekonomik koşullar gibi faktörleri değerlendirmeyi gerektirmektedir (Yavan, 2011).

Coğrafi sınıflandırma, yatırım akımlarını analiz etmek, farklı coğrafi pazarlara erişim stratejilerini belirlemek ve uluslararası yatırım trendlerini anlamak için kullanılmaktadır.

- **Kıta Bazında Sınıflandırma:** Avrupa, Asya, Amerika, Afrika ve Okyanusya gibi kıtalar genelinde yatırım akımlarının coğrafi dağılımı analiz edilmektedir.

- **Ülke Bazında Sınıflandırma:** Bu tür sınıflandırmada, yatırımcıların hangi ülkelerde faaliyet gösterdiği, hangi ülkelere yatırım yaptığı ve bu ülkelerdeki yatırım miktarları gibi konular ele alınmaktadır. Ülke bazında sınıflandırma, uluslararası işletmelerin pazar erişim stratejilerini anlamak ve belirli ülkelerdeki yatırım potansiyellerini değerlendirmek için kullanılmaktadır.

- **Bölgesel Sınıflandırma:** Belirli coğrafi bölgeler veya bölgeler grubu bazında incelemenin mümkün olduğu sınıflandırmadır. Bu tür sınıflandırma, örneğin Asya-Pasifik, Latin Amerika, Orta Doğu gibi belirli bölgelerdeki yatırım potansiyellerini ve eğilimlerini anlamak için kullanılmaktadır.

1.3.8. Yatırımın Boyutuna Göre Sınıflandırma

DYY'lerin yatırım büyüklüğü ve miktarına göre yapılan sınıflandırma olup yatırımın büyüklüğünü, kapsamını ve etkisini değerlendirmek için kullanılmaktadır.

- **Büyük Ölçekli Yatırımlar:** Çok uluslu şirketler veya büyük ölçekli işletmeler tarafından gerçekleştirilen ve yüksek miktarda sermaye gereksinimi duyulan uzun vadeli planlama gerektiren büyük ölçekli projeleri ifade etmektedir.

Ekonomik büyümeyi teşvik eden, istihdam yaratan ve endüstriyel ve altyapı gelişimine katkıda bulunan fabrika veya üretim tesisi inşası, altyapı projeleri ve teknoloji yatırımları bu kapsamda değerlendirilmektedir (Blomstrom & Kokko, 2003).

- **Küçük ve Orta Ölçekli Yatırımlar:** KOBİ'ler (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler) veya girişimciler tarafından gerçekleştirilen düşük miktarda sermaye ihtiyacı olan yerel veya bölgesel ölçekte planlanan yatırımlardır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN BELİRLEYİCİLERİ

DYY'ler, bir ülkeden başka bir ülkeye sermaye, teknoloji ve işletme bilgisi transferi sağlayarak gerçekleşen önemli ekonomik faaliyetlerdir. DYY'lerin yapılmasına zemin hazırlayan veya hızlandıran etkenler, kaynak ve ev sahibi ülke açısından farklı yönleriyle değerlendirilmektedir (Candemir, 2006).

DYY'ler ev sahibi ülkeye ilişkin talep cephesi faktörleri tarafından belirlenirken kaynak ülkeye ilişkin olarak arz cephesi faktörleri tarafından belirlenmektedir. Bu nedenle DYY'lerin kaynak ülke için itici faktörlere, ev sahibi ülke için ise bazı çekici faktörlere sahip olması beklenmektedir. Bu bölümde DYY'ler hem kaynak ülke hem de ev sahibi ülke açısından belirleyici faktörler incelenmektedir.

2.1. Kaynak Ülke (Yatırım Yapan Ülke) Açısından Belirleyiciler

Yatırımcılar için yatırım kararını belirleyen en önemli faktörlerin başında yüksek kar beklentisi gelmektedir. Ancak kar maksimizasyonu tek başına yatırım kararı vermek için yeterli olmamaktadır.

Bunun yanı sıra düşük maliyet beklentisi, ticari ilişkilerin yoğun şekilde yapıldığı ülkelerdeki vergi, tarife ve kotalardan kaçınma, mevcut piyasalardan korunarak yeni piyasalara erişim isteği, yatırımların çeşitlendirilmesi ve üretim esnekliğinden yararlanma düşüncesi diğer belirleyiciler olarak öne çıkmaktadır (Dunning & Lundan, 2008).

2.1.1. Kar Maksimizasyonu

Yatırımcıları ve işletmeleri yatırıma teşvik eden faktörlerin başında kar maksimizasyonu gelmektedir. Yatırım neticesinde elde edilmesi beklenen kar, en önemli çekici unsurdur. Ancak düşük kar oranlarının olduğu alanlardan yüksek kar oranı olan alanlara doğru gerçekleşen yatırımlarda risk faktörü artmaktadır.

Risk ve belirsizliğin yüksek olduğu ülkelerde yatırım yaparken elde edilmesi beklenen kar, risk ve belirsizliğin olumsuz etkilerini göze alacak ölçüde ise yatırım gerçekleşmektedir. Bu nedenle yatırım kararı verilirken karlılık beklentisi kadar bu karlılığın devamlılığı da beklenmektedir. Dolayısıyla karın devamlılığını sağlayan en önemli etken ise istikrardır (Candemir, 2006).

2.1.2. Maliyet Minimizasyonu

Yatırıma karar verilirken göz önünde bulundurulacak önemli faktörlerden biri de maliyettir. Yatırımın satın alma veya birleşme şeklinde değil de yeni üretim teçhizatı, dağıtım sistemi maliyetleri gibi yüksek sabit maliyet gerektirmesi halinde yatırımların yatırım yapılan ülkeden çıkışı zorlaşmaktadır. Diğer taraftan ise değişken maliyetlerde düşüşler gözlemlenmektedir. Bu düşüşlerin nedenleri şu şekilde sıralanabilir: ölçek ekonomileri, ucuz işgücü, vergi farklılıklarından yararlanma, hammadde sağlamada kolaylık ve düşük ulaşım masrafları (Dunning & Lundan, 2008).

- **Ölçek Ekonomileri:** Bir işletmenin üretim hacmindeki artışa rağmen birim maliyetlerin düşmesi olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla çıktı miktarı artarken ortalama ürün maliyetinin azalmasıdır. Bunun sağlanabilmesi, birim maliyetlerin azaltılması için daha büyük bir kapasiteye sahip fabrikanın devreye alınmasıdır. Daha büyük fabrika, işbölümünün artmasının yanı sıra pazarlama, yönetim ve finansal ölçek ekonomisine de olumlu etkilerde bulunmaktadır. (Parasız, 1999).

- **Ucuz İşgücü:** Gelişmekte olan ülkelerin hızlı nüfus artışı daha ucuz işgücüne erişimi kolaylaştırmaktadır. Bu da maliyetler açısından çekiciliğe sahip olmalarını sağlamaktadır. Ancak yerel piyasa yönlü yatırımlarda ve hedef kitlenin yüksek gelirli gruplar olarak belirlendiği yatırımlarda işgücü kalitesi ön plana çıkmaktadır (Candemir, 2006).

- **Vergi ve Yasal Mevzuattaki Farklılıklar:** Vergi oranlarının ve türlerinin her ülkede farklı olması nedeniyle yatırım kararını etkileyen önemli bir etmen de vergi politikasıdır. Maliyeti artıran ve ihracat gücünü azaltan etkilerden korunmak için vergi oranlarının düşük olduğu ve politik istikrarın olduğu ülkeler tercih sebebidir. Vergi indirimleri, serbest bölge imkânları, altyapı destekleri ve AR-GE teşvikleri gibi yatırım teşvikleri, yatırımcıların farklı ülkelere yatırım yapma kararlarını etkilemektedir (Gilpin, 2001).

- **Hammadde Sağlanması:** 1800'lerden itibaren DYY'ler, gelişmiş ülkelerin hammadde gereksinimlerini karşılamak amacıyla yapılmıştır. Özellikle sanayi hammaddesi temin etmeyi amaçlayan yatırım anlayışı, zaman içerisinde farklı pazarlara erişmeye ve rekabet avantajı sağlamaya yönelmektedir (Seyidoğlu, 2017).

2.1.3. Tarife ve Kotalardan Kaçınma

1929 yılında ortaya çıkan Büyük Buhran² tüm dünyayı derinden etkilemiş ve üretimin daralması ile birlikte işsizlik oranları yüksek seviyelere ulaşmıştır. Bu dönemde ülkeler arasındaki dış ticaret, kotalar yoluyla engellenmeye çalışılmıştır.

Ülkeler ekonomik olduğu kadar sosyal ve siyasi amaçlar ile de uluslararası ticarete müdahale ederek ekonomilerini korumaya yönelik önlemler almıştır. 2. dünya savaşından sonra hızlanan sermaye hareketleri, gelişmiş ülkelerin pazar talebinin artışına paralel olarak uluslararası mal ve hizmet ticaretini de etkisi altına almıştır. Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA'lar), ticaret engellerinin azaltılmasına, gümrük vergilerinin düşürülmesine ve yatırımcıların pazarlara daha kolay erişimine imkân sağlamıştır (Dünya Bankası, 2013).

2.1.4. Mevcut Piyasaların Korunması ve Yeni Piyasa Arayışı

Gelişmiş ülke piyasalarındaki doygunluk ve verimlilik artışı nedeniyle karların düşmesi, yatırımcıları yatırım fırsatının daha çok olduğu gelişmekte olan ülkelere yönlendirmektedir. Dolayısıyla kendi ülkelerinde yatırım fırsatlarının az olması, gelirlerin düşmesi ve temel endüstrilerde ileri derecede doygunluk ve üretim kapasitelerinin kar tıkanıklığı yaratması nedeniyle yeni piyasalara açılmak, işletmelere daha yüksek kar olanakları sağlamaktadır.

2.1.5. Yatırımların Çeşitlendirilmesi

Üretim faaliyetlerinin tek piyasa veya tek ürün üzerinden yürütülmesi olası kriz durumlarında önemli risklere neden olmaktadır. Bu nedenle yatırımcılar, üretimlerini uluslararası düzeyde çeşitlendirerek olası bir ekonomik kriz sırasında risklerini azaltmaya çalışmaktadırlar. Çünkü tüm ülke ekonomileri aynı anda dalgalanmamaktadır (Seyidoğlu, 1994).

2.1.6. Monopolcü Güç Yaratılması ve Rekabetçilik

Sınai örgütlenme teorisine göre, rakiplerinin sahip olmadığı bilgi ve becerilere sahip işletmeler dış piyasalara açılma bakımından avantajlı görünmektedir. Tüm bilgi, kaynak ve mallar tam hareketli olsalar ve bunlara istenildiği an sahip olunabilseydi, hiçbir piyasada monopolcü yapılara rastlanamazdı.

² Büyük Buhran: ABD'de 1929 yılında borsanın çökmesiyle başlayan küresel ekonomik durgunluktur. Etkileri on yıl boyunca süren yaygın bir işsizlik, yoksulluk ve ekonomik kriz dönemidir.

Ancak gerçek piyasa şartlarında işletmeler arasında farklı düzeylerde üstünlükler bulunmaktadır. Dolayısıyla üstünlüklerini avantaj olarak kullanabilen işletmeler, rakiplerine göre uluslararası piyasalara daha kolay açılabilirlerdir.

Bu kapsamda yatırımcıların kendi ülkelerinin ekonomik durumu, dış ticaret anlaşmaları, vergi politikaları, teknolojik altyapısı ve inovasyon ekosistemi gibi faktörler de yatırım yapılırken dikkate alınan diğer belirleyicilerdir.

2.2. Ev Sahibi Ülke (Yatırım Yapılan Ülke) Açısından Belirleyicileri

Çokuluslu işletmelerin artan önemi ve hareketliliği, sanılanın aksine yerel şartları değersiz hale getirmemekte, tam tersine daha önemli kılmaktadır. Ancak artan özgürlük ortamı uluslararası üretimin her yere eşit dağılacağı anlamına gelmemekte olup bu noktada önemli olan etkin tamamlayıcı faktörlerin varlığıdır (UNCTAD, 2001; 7).

DYY'ler ile ilgili belirleyici faktörler incelenirken ev sahibi ülkenin talep cephesi belirleyicilerini de dikkate almak gerekmektedir. Ev sahibi ülkeler, mevcut talep potansiyellerini ön plana çıkararak DYY'leri kendilerine çekme çabasıdadırlar.

DYY'lerin ev sahibi ülke için belirleyicileri oldukça çeşitlidir ve karmaşık bir şekilde birbirine bağlıdır. UNCTAD 1998 yılı Dünya Yatırım Raporunda DYY'nin ev sahibi ülkeler açısından belirleyicilerini detaylı bir şekilde incelemiştir. Bu belirleyiciler; politik, ekonomik ve yatırım ortamına ilişkin faktörler olmak üzere 3 ana başlıkta incelenmiştir (Candemir, 2006).

2.2.1. Politik Belirleyiciler

DYY'ler üzerinde önemli etkiye sahip olan politik belirleyiciler; siyasi ve sosyal istikrar, ülkeler arası anlaşmazlıklar, uluslararası kuruluşlara üyelik, siyasi yapı, vergi politikası, bürokratik işlemler ve özelleştirme politikası olarak sıralanmaktadır.

- **Politik İstikrar:** Ev sahibi ülkedeki politik istikrar düzeyi, yatırımcıların güvenini etkileyerek yatırım kararlarını şekillendirmektedir. Ülkenin siyasi yapısı ve siyasi istikrarı olumlu görülürken siyasi belirsizliğin hüküm sürdüğü ortamlar, DYY'ler için ciddi anlamda riskli olup uzak durulması tercih edilmektedir.

Siyasi istikrar, ülkenin siyasi hayatında ve yönetim anlayışında aşırı dalgalanmaların olmasını engelleyerek yatırımcılara güven vermektedir. İstikrarsızlık halinde ülkedeki yatırımların millileştirilmesi tehlikesi ortaya çıkmaktadır. DYY'ler için siyasi risk sonucunda ortaya çıkabilecek olumsuzluklar iki başlık altında toplanmaktadır.

Bunlardan birincisi ülkenin politik yapısındaki değişimler, ülkeler arası anlaşmazlıklar, sosyal yapıda ortaya çıkan sorunlar nedeniyle tüm yatırımcıları etkileyen risklerdir. İkincisi ise stratejik endüstrilere ülke vatandaşları tarafından sahip olunmasını ve belli doğal kaynakların yine ülke tarafından kontrol edilmesini ifade eden belli endüstrileri veya kişisel girişimleri etkileyen risklerdir (Blomstrom & Kokko, 2003).

- **Vergi Politikası:** Ülkelerinde uygulanan ağır vergi politikaları nedeniyle yatırımcılar, karlılıklarını artırma motivasyonu ile yatırımlarını uygun şartlar sunan vergi mevzuatı uygulamalarına sahip ülkelere yönlendirmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin DYY'leri kendilerine çekebilmeleri için ikili vergi anlaşmaları, düşük vergi oranları gibi uygulamalar öne çıkmaktadır (Şahin, 2010).

Gelişmekte olan ülkeler arasında DYY'ler için rekabetin artması sonucunda, vergi yükünün ağır olduğu gelişmiş ülkelere vergi oranlarının düşük olduğu gelişmekte olan ülkelere doğru yatırımlar gerçekleştirilmektedir.

- **Ülkeler Arası Anlaşmazlıklar:** Ev sahibi ülkenin küresel konjonktürde kısa ve uzun dönemli siyasi amaç ve hedefleri, DYY'leri etkileyen başka bir faktördür. Yeni piyasalar arayan yatırımcılar, ülkelerin mevcut durumlarının yanı sıra gelecekteki konumlarına bağlı olarak da karar vermektedir (Candemir, 2006).

Herhangi bir ülkede DYY'lerin artması, dünyadaki yeni gelişmeler içinde ilgili ülkenin de aktif olacağı inancına göre de şekillenmektedir. Ev sahibi ülkenin dünya konjonktüründe politik ve ekonomik olarak oynadığı rol ve alacağı konum, DYY'leri etkileyen faktörler arasındadır.

- **Uluslararası Kuruluşlara Üyelik:** Yatırımcılar, yatırım yapacakları ülkenin siyasi ve ekonomik istikrarının yanı sıra dünya ekonomik sistemine ve uluslararası örgütlere ne ölçüde katıldığına da önem vermektedir. Dolayısıyla uluslararası sistemle bütünleşme düzeyi ile ekonomik işbirliği teşkilatlarına katılım durumu önemli bir belirleyici olmaktadır (Candemir, 2006).

2.2.2. Ekonomik Belirleyiciler

Bir ülkenin ekonomik istikrarı, DYY'leri etkileyen en önemli faktörlerden biridir. İstikrarlı bir ekonomi, yatırımcılar için güvenli bir ortam sağlar ve uzun vadeli yatırımları teşvik eder. Yatırım yapılacak ülkenin pazar erişimi ve büyüme potansiyeli, DYY'ler için kritik bir öneme sahiptir. Yatırımcılar, yatırım yapacakları ülkede geniş bir pazarın ve büyüme potansiyelinin varlığını dikkate almaktadır (Blomstrom & Kokko, 2003).

DYY'nin; doğal kaynak, verimlilik, maliyet avantajı ve stratejik varlık aramaya yönelik amaçları doğrultusunda göz önünde bulundurulması gereken ekonomik belirleyiciler genel olarak şu başlıklar altında toplanmaktadır.

- **Pazar Büyüklüğü ve Büyüme Potansiyeli:** Bir ülkedeki büyük ve hızlı büyüyen pazarlar, yatırımcılar için önemli fırsatlar sunarak yatırımcıların gelirlerini artırmalarına olanak sağlamaktadır. Bu doğrultuda yatırımcıların uzun vadeli büyüme hedeflerini gerçekleştirmelerine yardımcı olmaktadır.

Pazar yapısı ve tüketici davranışları, pazara erişim kolaylığı gibi özellikler ev sahibi ülkeye yönelik yatırımcıların iş yapma süreçlerini kolaylaştırırken dışa açıklık, serbest ticaret anlaşmaları ve etkili bir dağıtım ağının varlığı da yatırım kararı vermede önem arz etmektedir. Ayrıca enflasyon ve faiz oranları ile bütçe dengesi gibi faktörler yatırımcıların kararlarını olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir (Dunning & Lundan, 2008).

- **Döviz Kuru:** Yatırımcılar açısından farklı birçok ülkede yatırımlarının olması nedeniyle ilgili ülkelerin döviz kuru politikası ve düzenlemeleri yakından takip edilmektedir. Döviz kurlarında yaşanacak her türlü aşağı veya yukarı yönlü sert hareketlilik; yatırımcı işletmelerin karlılık oranlarını, yatırım politikalarını ve sermaye yapılarını önemli ölçüde etkilemektedir. Dalgalı döviz kurları ve ani değişimler, yatırımcıların risk algısını artırırken istikrarlı döviz kuru ortamı ise yatırımcıların uzun vadeli planlamalarını kolaylaştırmaktadır (Yavan, 2011).

- **İşgücü Maliyeti:** Gelişmekte olan ülkelerin hızlı nüfus artışı, nitelikli iş gücünün azalmasına ve emeğin ucuzlamasına sebep olmaktadır. Maliyetleri düşüren önemli bir etken olan ucuz ve kaliteli işgücü, DYY kararlarında önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmeler, ucuz ve kaliteli işgücü nedeniyle üretim maliyetlerini de önemli ölçüde azaltarak rekabet güçlerini artırmaktadır (Ayaz, 2018).

- **Bölgesel ve Küresel Entegrasyon:** Ev sahibi ülkenin bölgesel ve küresel ekonomi içerisindeki yeri, çok taraflı ticaret anlaşmaları ve yatırım projeleri, yatırımcılara pazar erişimi kolaylığı sağlamaktadır.

- **İnsan Kaynakları ve Altyapı:** Nitelikli işgücüne ve gelişmiş altyapıya sahip ülkeler, yatırımcılar için uzun vadeli büyüme ve rekabet avantajı sağlayabileceği bir faktör olarak daha cazip olmalarını sağlar. Altyapı olanakları ise üretkenliği artırır.

Gelişmiş bir ulaşım ağı, enerji ve telekomünikasyon altyapısı üretim maliyetlerini düşürmekte ve yatırımcıların verimliliğini artırmaktadır (Ayaz, 2018).

Ar-Ge faaliyetleri için destekleyici bir ortam, işgücünün eğitim seviyesi, teknik becerileri ve inovasyon yetenekleri, yatırımcıların teknolojik işbirliği fırsatlarını değerlendirmelerine yardımcı olmaktadır.

2.2.3. Yatırım Ortamına İlişkin Belirleyiciler

- **Yasal ve Kurumsal Uygulamalar:** Yatırımcılar için güçlü bir yasal ve kurumsal çerçeveye sahip ülkeler, yatırım yapma sürecini kolaylaştırmakta ve yatırımcıların haklarını korumaktadır. Adil bir yargı sistemi, etkili bir kamu yönetimi ve piyasaların şeffaflığı yatırımların çekilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Vergi politikası, iş düzenlemeleri ve fikri mülkiyet haklarının korunması gibi konular da DYY'leri ev sahibi ülke için belirleyici kılmaktadır (Candemir, 2006).

- **Yatırım Teşvikleri ve Destekler:** Yatırımcılar için uygulanan vergi kolaylıkları ve teşvikler, yatırım yapma kararlarını etkilemektedir. Düşük vergi oranları, vergi teşvikleri, serbest bölgelerin varlığı ve diğer teşvikler, yatırımcıların belirli ülkeleri tercih etmelerinde belirleyicidir (Ercan, 2018).

Ev sahibi ülkedeki yatırım kanunları ve düzenlemeler, mülkiyet hakları ve sözleşme güvencesi ve hukuki istikrar yatırımcıların yatırım yapma süreçlerini ve haklarını net biçimde ortaya koyarak açık ve şeffaf bir yatırım ortamı sunarlar.

Bu çerçevede hukukun üstünlüğü, ekonomik girişim özgürlüğü, sermaye ve işgücünün yerel ve uluslararası piyasalarda dolaşım hakkı, piyasalara serbest giriş, uluslararası ticaret ve özgürlükler gibi göstergeler dikkate alınmaktadır. Ayrıca idari prosedürler ile kamusal işlemlerin kolaylığı, DYY'lerin çekiciliğini artırmaktadır. Bürokratik engeller yatırım sürecini uzatarak maliyetleri artırmakta ve DYY'leri caydırmaktadır (Kurtaran, 2007).

Dolayısıyla rekabetin olduğu, devlet müdahalelerinin asgari düzeyde bulunduğu, uzmanlaşmanın ve işbölümünün teşvik edilerek kaynakların daha etkin şekilde kullanıldığı, toplumsal refahın ve sürdürülebilir kalkınmanın desteklendiği bir ülkenin her zaman yabancı yatırımcılar için bir cazibe merkezi olacağı düşünülmektedir.

- **Çevresel ve Sosyal Faktörler:** Çevresel ve sosyal faktörlerde sürdürülebilirlik endişeleri, toplumsal kabul, işçi ve işveren hakları, sendikaların varlığı ve çevre kirliliği ile sağlık alanındaki etkileri bu kapsamda değerlendirilmektedir.

2.3. Doğrudan Yabancı Yatırımlar Bağlamında Ülke Örnekleri

2.3.1. Polonya

Polonya'ya ilişkin sosyo-ekonomik göstergeler Şekil 2.1.'de yer almaktadır.

Şekil 2.1. Polonya'ya Ait Sosyo-ekonomik Göstergeler

Resmi Adı	Polonya
Nüfus	36,82 milyon
Yüzölçümü	312.685 km2
Başkent	Varşova
Para Birimi	Zloti (1 ZI = 8,23 TL)
Yönetim Şekli	Parlamente Demokrasi
GSYİH	688,1 milyar \$
Kişi Başına GSYİH	18.688,0 \$
GSYİH Büyüme Hızı	%5,2
Enflasyon Oranı	%5,1
İşsizlik Oranı	%3,4
Toplam İhracat	360,5 milyar \$
Toplam İthalat	381,2 milyar \$

Kaynak: (Dünya Bankası Ülke Raporu, 2024) ve TradeMap 2022 yılı verileri kullanılarak Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Berlin Duvarının yıkılması ve SSCB'nin dağılması ile Varşova Paketi üyesi Polonya'da diğer üye ülkeler gibi yönünü batıya çevirerek ekonomisini serbest piyasa koşullarına uygun hale getirmeye başlamıştır. Bu doğrultuda hızlı bir dönüşüm sürecine giren ve 1 Mayıs 2004 tarihinde Avrupa Birliği (AB) üyesi olan Polonya, zamanla DYY'de çekerek uluslararası firmaların birçoğunun üretimlerini gerçekleştirdikleri ülke konumuna gelmiştir.

AB'ye girdikten sonra AB fonlarını en çok kullanan ülkelerden biri olan Polonya, bir yandan altyapısına yatırım yaparken diğer yandan da gelen DYY'ler ile imalat sanayini geliştirmiştir. Uluslararası ekonomik sisteme başarıyla uyum sağlayarak hem milli gelirinde hem de üretim kapasitesi ve niteliğinde artış kaydederek dış ticaretinde önemli büyüme oranları yakalamıştır (IMF, 2009).

Polonya, son yıllarda dinamik ekonomisi, istikrarlı büyüme performansı ve cazip iş ortamı ile yatırımcıların önemli bir DYY hedefi haline gelmiştir. İstikrarlı finansal yapısı ve ekonomik büyümesinin yanı sıra ticaretin serbestleştirilmesi, yatırımların korunması ve iş ortamının standartlaştırılması, yatırım teşvikleri, vergi kolaylıkları, düşük işgücü maliyetleri ve güçlü altyapısı ile yatırımcılar için cazip bir iş ortamı sunmaktadır (DEİK, 2022).

Polonya AB'nin yükselen ekonomileri arasında yer almaktadır. Yayınlanan uluslararası raporlar, nitelikli insan sermayesi ve büyük bir iç pazara sahip Polonya'nın ekonomik ve politik istikrarını da vurgulamaktadır. Ülkeye gelen DYY miktarı her yıl artmakta olup yatırımcılar, ekonomik istikrarsızlık dönemlerinde bile sermayelerini güvenli bir sığınak olarak değerlendirdikleri Polonya'ya yönlendirmişlerdir. Ülkenin, ana iletişim yollarının kesiştiği Avrupa'nın merkezindeki elverişli konumu, tüm Avrupa ülkelerine mal ihraç etmeyi ve böylece 500 milyondan fazla tüketiciye ulaşmayı mümkün kılmaktadır (Türkiye İhracatçılar Meclisi, 2019).

Polonya, Orta ve Doğu Avrupa'nın önde gelen ekonomilerinden birine dönüşmüş ve bölgedeki yabancı yatırımcılar için cazip bir pazar olmuştur. Polonya'nın istikrarlı ekonomisi, geniş iç pazarı ve Avrupa Birliği üyeliği, yabancı yatırımları teşvik etmektedir. Ülke, özellikle imalat, finans, teknoloji ve lojistik sektörlerinde önemli yabancı yatırımlar almaktadır.

Polonya'ya giriş yapan doğrudan yabancı sermayenin ülkelere göre dağılımına ilişkin verilere bakıldığında, ülkeye gelen DYY'lerin çoğunlukla AB kaynaklı olduğu ve Avrupa pazarına açılan kapı olmaları nedeni ile uzun vadeli yatırım amacı ile tercih edildiği görülmektedir. DYY'ler otomotiv, bilgi teknolojileri, finans, enerji, perakende, lojistik ve imalat gibi sektörlerde yoğunlaşmıştır. Özellikle, otomotiv sektörü ülkenin en büyük yatırım alanlarından biri haline gelmiştir (DEİK, 2022).

Üretim üssü konumunda olan ülkenin sanayileşmenin gerektirdiği hammadde, ara mal ve yatırım malları ihtiyacı nedeniyle ithalatında da artış görülmektedir. Ayrıca kişi başına düşen milli gelir arttıkça tüketim mallarına olan talep nedeniyle de ithalat artmaktadır.

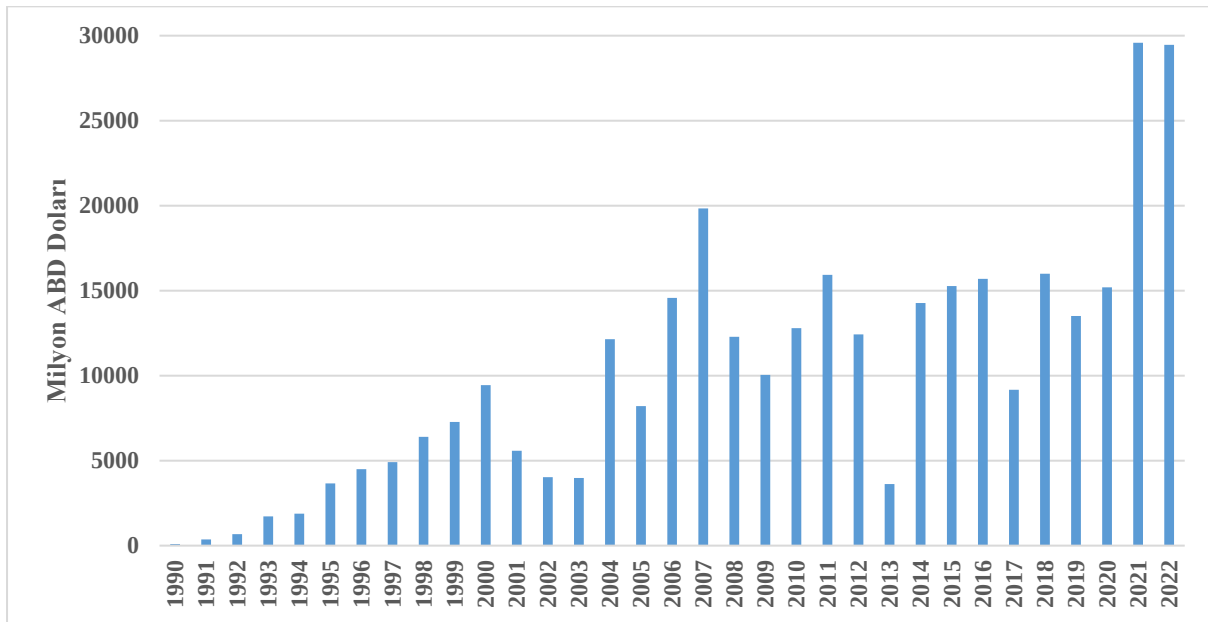
Küresel ekonomik kriz dönemlerinin de etkisiyle Polonya'ya yapılan DYY, yıllar içinde inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Polonya otomotiv parçaları sektörü 2015 ile 2019 yılları arasında dünyanın en hızlı büyüyen sektörü olmuştur. Gıda, makine ve ulaşım ekipmanları, kimyasallar, tekstil, tütün imalat sanayinde öne çıkan sektörlerdir. Ulaşım,

radio-televizyon, havalimanı, deniz limanları Avrupa Birliği üyesi olmayan ülkelerin vatandaşlarına yüzde 49'a kadar özelleştirilebilmektedir (DEİK, 2022).

Polonya'nın ithalatı da yıllık ortalama bileşik yüzde 9,1 büyüyerek 2001 yılında 49,4 milyar ABD Doları iken 2017 yılında yaklaşık 218 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Ülke ihracatının milli gelire oranı 2017 yılında yüzde 42, ithalatının milli gelire oranı ise aynı yılda yüzde 41 olup toplam dış ticaretinin milli gelire oranı yüzde 83 olmuştur (<https://tr.tradingeconomics.com/poland/foreign-direct-investment>, 2022).

Polonya'nın 1990-2022 dönemi Doğrudan Yabancı Yatırımları Grafik 2.1'de yer almaktadır.

Grafik 2.1. 1990-2022 Yılları Arasında Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Kaynak: (UNCTAD, 2024).

Polonya, 1991 yılında 359 milyon ABD Doları DYY miktarı ile başlayan süreçte 2000 yılında 9,4 Milyar ABD Dolarlık DYY miktarına ulaşmıştır. 2000 ile 2006 yılları arasında dalgalı bir seyir izlemesinin ardından 2007 yılı DYY miktarı 20 milyar ABD Dolarına ulaşmıştır. Sonrasında 2008 Mortgage krizi ile başlayan ve Covid-19 salgını ile devam eden süreçte DYY miktarı artmaya devam etmiştir. 2021 ve 2022 yıllarında ise rekor düzeyde yükselerek 30 milyar ABD Dolarına ulaşmıştır.

Polonya, üyesi olduğu AB içerisinde ve yakın çevresinde ortaya çıkabilecek siyasi, ekonomik ve askeri krizlerden olumsuz etkilenmemek için politikalar üretmeye çalışmakta ve DYY miktarını artırmaya yönelik çaba harcamaktadır.

2.3.2. Kolombiya

Kolombiya'ya ilişkin sosyo-ekonomik göstergeler Şekil 2.2.'te yer almaktadır.

Şekil 2.2. Kolombiya'ya Ait Sosyo-ekonomik Göstergeler

Resmi Adı	Kolombiya Cumhuriyeti
Nüfus	51,87 milyon
Yüzölçümü	1.141.748 km
Başkent	Bogota
Para Birimi	Kolombiya Pesosu (1 TL = 118,08 COP)
Yönetim Şekli	Üniter Başkanlık Sistemi
GSYİH	343,6 milyar \$
Kişi Başına GSYİH	6.624,1 \$
GSYİH Büyüme Hızı	%7,3
Enflasyon Oranı	%10,2
İşsizlik Oranı	%7,1
Toplam İhracat	39 milyar \$
Toplam İthalat	77 milyar \$

Kaynak: (Dünya Bankası Ülke Raporu, 2024) ve TradeMap 2022 yılı verileri kullanılarak Yazar tarafından hazırlanmıştır.

1960'lara kadar kapalı bir ekonomiye sahip olan Kolombiya, kahve ihracatının teşvik edilmesine yönelik politikalarla başlayan sürecin ardından 1989 yılından itibaren enerji gelirlerindeki artışa paralel olarak ticaret, iş gücü, finansal sektörde gerçekleşen reformların da etkisiyle daha açık bir ekonomiye dönüşmüştür (DEİK, 2022).

Gelişmekte olan bir ekonomiye sahip Kolombiya, 350 milyar ABD Doları civarında seyreden GSYH ile Latin Amerika'nın Brezilya, Meksika ve Arjantin'den sonra dördüncü, dünyanın 40. büyük ekonomisi konumuna yükselmiştir. Son yıllarda istikrarlı bir büyüme ivmesi yakalayan ve zengin doğal kaynaklara sahip olan Kolombiya, yatırımcıların da dikkatini çekmeye başlamıştır.

Ülke ekonomisi büyük oranda enerji ve madencilığe dayalıdır. 2000 ile 2020 yılları arasında Kolombiya'ya gelen DYY'lerin yaklaşık yarısı madencilik ve petrol sektörlerine yapılmıştır (Kolombiya Merkez Bankası, 2024).

Zengin kömür rezervlerinin yanı sıra petrol ve doğalgaz rezervlerine de sahip olan Kolombiya, kıtanın dördüncü büyük petrol üreticisi konumundadır. Bu nedenle ülkede sanayi sektörü gelişime açıktır.

Petrol ve maden işleme dışındaki başlıca sanayi alanları tekstil, hazır giyim, otomobil montaj ve kimyadır. Tarım sektörünün de ülke ekonomisinde önemli bir yeri vardır. En önemli tarım ürünleri dünya üretiminde dördüncü sırada yer alınan kahve ve ikinci sırada yer alınan kesme çiçektir (İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER), 2019).

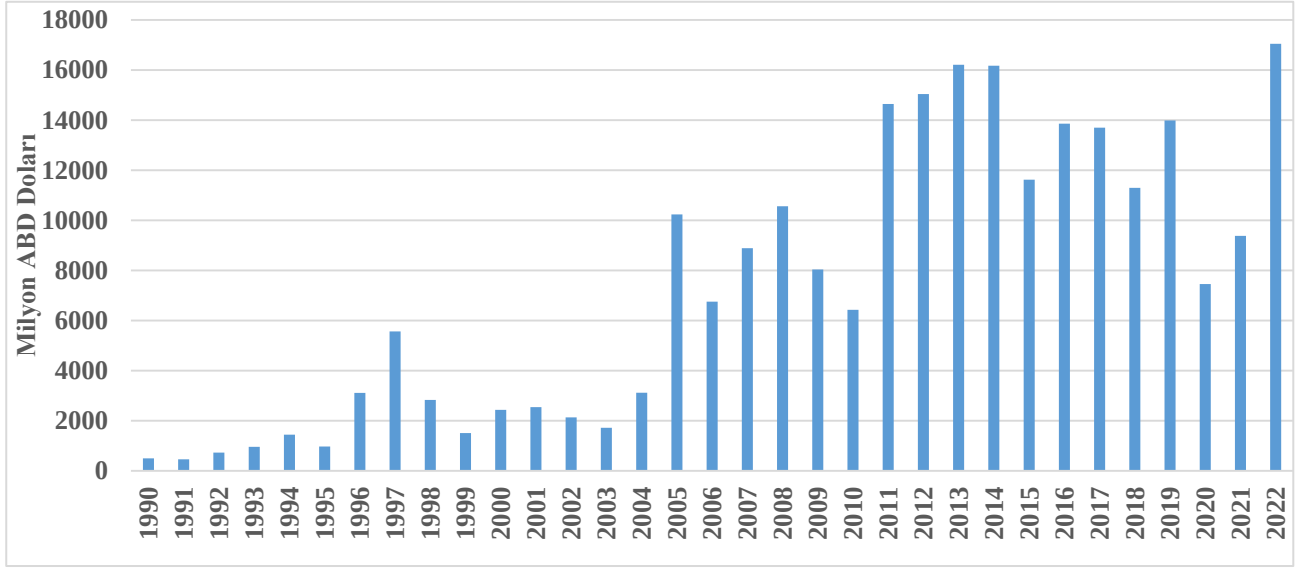
Altyapının yeterince gelişmemiş olması, emek verimliliğinin düşük olması, vergi sisteminin karmaşıklığı ve tarife-dışı engeller ekonomide başlıca sorunlar olarak Kolombiya’da öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, petrol ve madencilik sektörünün ülke ihracatında önemli yer kaplaması, ülkeyi dış şoklara ve emtia fiyatlarındaki dalgalanmalara açık hale getirmektedir (DEİK, 2022).

Kolombiya’nın genel olarak yatırımcı dostu olması ve büyüme odaklı politikaları desteklemesi ayrıca borçlanma sorunu bulunmaması ekonomiye olan güveni artırmaktadır. Ancak Covid-19 salgınına takip eden ekonomik belirsizlikler, ekonomik büyümenin yavaşlamasına sebep olmuş ve Kolombiya’nın ABD’ye petrol ihracatının ülke ekonomisi için ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermiştir. Ekonomik direncin artırılması ve uzun vadeli ekonomik büyümenin teşvik edilmesi amacıyla yapısal reformlara ihtiyaç duyulmaktadır (UNCTAD, 2024).

Kolombiya’nın dış ticaret hacmi 80-90 milyar dolar bandındadır. En önemli ihracat kalemleri ham petrol, taş kömürü ve kahve olup, bunları petrol yağları, kesme çiçek, altın ve muz takip etmektedir. Kolombiya’nın en önemli ticaret ortağı ihracatta yüzde 29, ithalatta yüzde 26’lık payı ile ABD’dir (İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER), 2019).

1990-2022 Yılları İtibarıyla Doğrudan Yabancı Yatırımlar Grafik:2.2’de yer almaktadır.

Grafik 2.2. 1990-2022 Yılları Arasında Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Kaynak: (UNCTAD, 2024).

Kolombiya’ya gelen DYY, 1990 yılında 500 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiş olup ilerleyen yıllarda farklı oranlarda artmaya devam etmiştir. Özellikle 1997-2001 yılları arasında ABD’nin uyuşturucu ile mücadeleyi de kapsayacak şekilde en fazla yatırım yaptığı ve hibe desteği sağladığı ülkelerden biri olmuştur.

Kolombiya, 1964 yılından beri mücadele ettiği Devrimci Silahlı Güçleri (FARC) örgütü ile 2005 yılında imzaladığı ateşkes anlaşmasının ardından oluşan olumlu havanın etkisiyle ülkeye 10 milyar ABD Doları DYY çekmiştir.

2008 yılında ortaya çıkan Mortgage krizi ile 2019 yılında tüm dünyayı derinden etkileyen Covid-19 salgını nedeniyle DYY’lerde önemli azalışlar olmuştur. Kolombiya’da Covid-19 salgınının sona ermesiyle önemli bir ivme yakalayan DYY’ler, 2022 yılında 17 milyar ABD Dolarını aşmıştır.

2.4. Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi

Dünya Ekonomi Forumu (WEF) tarafından her yıl yayınlanan Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi (Global Competitiveness Index - GCI), ülkelerin ekonomik rekabet gücünü değerlendirmek için kullanılan bir ölçüttür. Endeks, bir ülkenin ekonomik ortamını, kurumsal yapısını, altyapısını, insan kaynaklarını, inovasyon yeteneklerini ve diğer birçok faktörü analiz ederek uluslararası rekabet gücünü değerlendirmektedir (WEF, 2022)

Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi, birçok ülkenin ekonomik performansını karşılaştırmaya olanak sağlayan kapsamlı bir rapor olması nedeniyle yatırımcılar başta olmak üzere iş dünyası, politika yapıcıları ve akademisyenler için ülkelerin güçlü ve zayıf yönleri hakkında önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir.

WEF, Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi, ülkelerin ekonomik rekabet gücünü değerlendirmek için bir dizi gösterge kullanmaktadır. Bu göstergeler, bir ülkenin ekonomik performansını, kurumsal yapısını, altyapısını, insan kaynaklarını, inovasyon yeteneklerini ve diğer birçok alanı ölçmek için tasarlanmıştır (WEF, 2022)

Her ülkenin endeksteği sıralaması, çeşitli faktörlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan bir skrolama sistemi kullanılarak belirlenmektedir. Sonuçlar, ülkelerin ekonomik rekabet gücünü belirlemek ve karşılaştırmalı analizler yapmak için kullanılmakta olup Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi'nde kullanılan bazı temel göstergeler aşağıda yer almaktadır (Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü, International Institute for Management Development, 2023).

Kurumsal Yapı: Hükümetin etkinliği, yolsuzluk seviyeleri, hukukun üstünlüğü gibi faktörler değerlendirilmektedir.

Altyapı: Ulaşım altyapısı, enerji altyapısı, dijital altyapı gibi faktörlerin kalitesi incelenmektedir.

Makroekonomik Göstergeler: Enflasyon oranı, kamu borcu, bütçe açığı gibi veriler değerlendirilmektedir.

Ekonomik Yapı: Rekabet seviyesi, sektörler arası rekabet, ticaret serbestisi, Ar-Ge harcamaları, yenilikçilik düzeyi, patent başvuruları gibi göstergeler incelenmektedir.

Yatırım Ortamı: Girişimcilik ortamı, iş kurma kolaylığı, işletme kaynaklarının etkin kullanımı gibi faktörler değerlendirilmektedir.

Uluslararası Ticaret: Dış ticaret hacmi, gümrük işlemleri, dışa açıklık gibi göstergeler incelenmektedir.

Aşağıdaki Tablo 2.1’de 2023 yılına ilişkin Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksine yer verilmektedir.

Tablo 2.1. Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi (2023)

Ülke	2022	2023	Değişim
Danimarka	01	01	–
İrlanda	11	02	+9
İsviçre	02	03	-1
Singapur	03	04	-1
Hollanda	06	05	+1
Tayvan, Çin	07	06	+1
Hong Kong ÖİB	05	07	-2
İsveç	04	08	-4
ABD	10	09	+1
BAE	12	10	+2
Finlandiya	08	11	-3
Katar	18	12	+6
Belçika	21	13	+8
Norveç	09	14	-5
Kanada	14	15	-1
İzlanda	16	16	–
Suudi Arabistan	24	17	+7
Çekya	26	18	+8
Avustralya	19	19	–
Lüksemburg	13	20	-7
Çin	17	21	-4
Almanya	15	22	-7
İsrail	25	23	+2
Avusturya	20	24	-4
Bahreyn	30	25	+5
Estonya	22	26	-4
Malezya	32	27	+5
Güney Kore	27	28	-1
Birleşik Krallık	23	29	-6
Tayland	33	30	+3
Yeni Zelanda	31	31	–
Litvanya	29	32	-3
Fransa	28	33	-5

Tablo 2.1. Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi (2023) (Tablonun Devamı)

Ülke	2022	2023	Değişim
Endonezya	44	34	+10
Japonya	34	35	-1
İspanya	36	36	—
Kazakistan	43	37	+6
Kuveyt		38	—
Portekiz	42	39	+3
Hindistan	37	40	-3
İtalya	41	41	—
Slovenya	38	42	-4
Polonya	50	43	+7
Şili	45	44	+1
Kıbrıs	40	45	-5
Macaristan	39	46	-7
Türkiye	52	47	+5
Romanya	51	48	+3
Yunanistan	47	49	-2
Hırvatistan	46	50	-4
Kolombiya	57	58	-1

Kaynak: (Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü, International Institute for Management Development, 2023).

Endekste yer alan Almanya, Fransa ve Birleşik Krallık gibi Avrupa'nın en büyük ekonomilerinin endekste gerilediği buna karşın İrlanda, Portekiz, Çekya ve Belçika gibi ülkelerin endekste önemli ölçüde yükseldiği görülmektedir. Avrupa'nın en gelişmiş ülkelerinin endekste gerilemelerinin sebepleri; üretimde kapasite açığının bulunmaması, iç pazarın doygunluğu, yatırım fırsatlarının azlığı, altyapı yatırımlarına olan ihtiyacın azalması ile ihracata yönelik üretimin yoğun rekabet şartlarından olumsuz etkilenmesi şeklinde sıralanmaktadır.

Küçük ölçekli Orta ve Batı Avrupa ülkeleri ile Endonezya, Kazakistan ve Suudi Arabistan; büyük altyapı projelerinin varlığı, nispeten daha ucuz ve kalifiye işgücü, büyümeye açık pazar yapıları ile yatırım ortamını destekleyen güçlü kurumsal yapıları nedeniyle rekabet endeksinde yükselerek dikkat çekmeye başlamışlardır.

Türkiye ve Polonya, sundukları uygun yatırım ortamları sebebiyle endekste yükselmeye devam etmektedir. Her iki ülkenin de tüm ulaşım ve lojistik avantajlarına sahip olması, coğrafi konum olarak Avrupa'nın dış pazarlara açılan kapıları olmaları ve

gelişmekte olan güçlü pazar yapıları ile yatırımcı dostu politikalara ağırlık veren kurumsal yapıları önemli avantajlar olarak sıralanmaktadır.

Kolombiya ise, zengin yeraltı kaynaklarına ve stratejik coğrafi konumuna rağmen ülkede yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, uyuşturucu kartellerinin varlığı ile farklı gruplar arasında sürekli yaşanan silahlı çatışmalar nedeniyle sahip olduğu önemli rekabet avantajlarını kullanamamaktadır.

2.5. Küresel Fırsat Endeksi

Milken Institute tarafından 2007 yılında yayınlanmaya başlayan Küresel Fırsat Endeksi (Global Opportunity Index - GOI), ülkelerin küresel fırsatlara erişimini, rekabet gücünü ve çeşitli sektörlerdeki potansiyellerini analiz ederek yabancı yatırımcılar için kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır.

Endeks, ülkelerin fırsatlara erişimini, ekonomik potansiyellerini, inovasyon yeteneklerini analiz ederek uluslararası işbirliği ve yatırım fırsatlarını çeşitli kriterler kullanarak incelemektedir. Bu göstergeler arasında iş yapma kolaylığı, ekonomik temeller, finansal hizmetler, kurumsal çerçeve, uluslararası standartlar ve politikalar bulunmaktadır (Milken Institute, 2022).

2017-2022 dönemine ilişkin olarak ülkelerin Küresel Fırsat Endeksi Tablo 2.2.'de yer almaktadır.

Tablo 2.2. Küresel Fırsat Endeksi (2017-2022)

Sıra	Ülke	İş Yapma Kolaylığı	Ekonomik Temeller	Finansal Hizmetler	Kurumsal Çerçeve	Uluslararası Standartlar ve Politikalar
1	İsveç	14,00	1,00	3,00	8,00	5,00
2	Birleşik Krallık	17,00	8,00	2,00	4,00	9,00
3	Danimarka	3,00	3,00	9,00	10,00	12,00
4	Finlandiya	2,00	10,00	20,00	7,00	2,00
5	Hollanda	12,00	4,00	16,00	11,00	8,00
6	Yeni Zelanda	7,00	2,00	13,00	2,00	30,00
7	Norveç	1,00	5,00	5,00	14,00	29,00
8	İsviçre	34,00	7,00	10,00	13,00	1,00
9	ABD	4,00	15,00	14,00	3,00	19,00
10	Almanya	16,00	14,00	19,00	15,00	3,00
11	Kanada	13,00	26,00	7,00	1,00	21,00
12	Avustralya	6,00	16,00	6,00	12,00	33,00

Tablo 2.2. Küresel Fırsat Endeksi (2017-2022) (Tablonun Devamı)

Sıra	Ülke	İş Yapma Kolaylığı	Ekonomik Temeller	Finansal Hizmetler	Kurumsal Çerçeve	Uluslararası Standartlar ve Politikalar
13	Japonya	9,00	27,00	8,00	6,00	20,00
14	Singapur	5,00	35,00	11,00	5,00	14,00
15	Avusturya	21,00	9,00	23,00	18,00	4,00
16	Belçika	11,00	11,00	18,00	17,00	15,00
17	Hong Kong, Çin	10,00	31,00	1,00	9,00	39,00
18	Lüksemburg	35,00	6,00	12,00	22,00	6,00
19	İrlanda	15,00	12,00	22,00	16,00	16,00
20	Güney Kore	18,00	25,00	4,00	20,00	26,00
21	Fransa	22,00	30,00	15,00	19,00	11,00
22	İspanya	30,00	29,00	17,00	26,00	18,00
23	Estonya	27,00	17,00	36,00	25,00	13,00
24	İsrail	26,00	32,00	26,00	24,00	32,00
25	Malezya	25,00	34,00	24,00	21,00	46,00
26	Litvanya	40,00	13,00	49,00	33,00	10,00
27	Çekya	38,00	21,00	41,00	42,00	7,00
28	Slovenya	24,00	23,00	30,00	31,00	35,00
29	Portekiz	43,00	42,00	21,00	36,00	37,00
30	BAE	56,00	39,00	32,00	23,00	25,00
31	Letonya	28,00	18,00	51,00	45,00	17,00
32	Kıbrıs	42,00	38,00	34,00	29,00	24,00
33	Malta	48,00	28,00	28,00	53,00	23,00
34	Tayland	19,00	19,00	31,00	46,00	68,00
35	Çin	32,00	33,00	29,00	34,00	53,00
36	Mauritius	33,00	53,00	33,00	27,00	40,00
37	Slovakya	50,00	20,00	37,00	55,00	31,00
38	Şili	45,00	52,00	35,00	28,00	44,00
39	İtalya	69,00	60,00	25,00	38,00	27,00
40	Gürcistan	23,00	58,00	52,00	43,00	43,00
41	Bulgaristan	47,00	40,00	48,00	58,00	36,00
42	Macaristan	37,00	49,00	53,00	76,00	22,00
43	Uruguay	62,00	44,00	38,00	30,00	50,00
44	Polonya	72,00	37,00	47,00	51,00	34,00
45	Bahreyn	39,00	98,00	39,00	59,00	41,00
46	Katar	71,00	97,00	27,00	50,00	38,00

Tablo 2.2. Küresel Fırsat Endeksi (2017-2022) (Tablonun Devamı)

Sıra	Ülke	İş Yapma Kolaylığı	Ekonomik Temeller	Finansal Hizmetler	Kurumsal Çerçeve	Uluslararası Standartlar ve Politikalar
47	Kosta Rika	86,00	22,00	54,00	39,00	56,00
48	Rusya	31,00	61,00	55,00	61,00	63,00
49	Umman	51,00	86,00	43,00	44,00	45,00
50	Azerbaycan	8,00	57,00	87,00	41,00	94,00
51	Karadağ	29,00	64,00	64,00	65,00	57,00
52	Güney Afrika	46,00	67,00	42,00	32,00	97,00
53	K. Makedonya	41,00	70,00	58,00	73,00	59,00
54	Kazakistan	20,00	65,00	93,00	66,00	61,00
55	Kuveyt	76,00	71,00	40,00	68,00	48,00
56	Romanya	94,00	45,00	81,00	52,00	28,00
57	Endonezya	53,00	36,00	78,00	54,00	69,00
58	Suudi Arabistan	60,00	101,00	59,00	35,00	51,00
59	Sırbistan	49,00	47,00	62,00	82,00	60,00
60	Ermenistan	36,00	99,00	75,00	49,00	52,00
61	Panama	59,00	59,00	46,00	74,00	77,00
62	Jamaika	65,00	51,00	65,00	47,00	82,00
63	Hırvatistan	66,00	75,00	50,00	86,00	49,00
64	Meksika	67,00	55,00	77,00	57,00	55,00
65	Peru	95,00	48,00	60,00	70,00	47,00
66	Arnavutluk	55,00	43,00	92,00	80,00	58,00
67	Vietnam	73,00	24,00	72,00	91,00	79,00
68	Trinidad Tobago	70,00	72,00	61,00	71,00	70,00
69	Kolombiya	90,00	46,00	67,00	63,00	80,00
70	Moğolistan	75,00	78,00	57,00	79,00	72,00
71	Türkiye	91,00	83,00	56,00	62,00	66,00

Kaynak: (Milken İnstitute, 2022) Milken İnstitute verileri kullanılarak Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Endekste yer alan beş ana gösterge kapsamında ekonomik özgürlük, makroekonomik performans ve ticaret ve yatırım politikaları, altyapı ve iş ortamı, sosyal ve politik istikrar, inovasyon yetenekleri, insan kaynakları, altyapı kalitesi, sağlık ve eğitim hizmetleri gibi alt başlıklar değerlendirmeye alınmaktadır. Ülkeler, endeks sonuçları doğrultusunda ekonomik, sosyal ve politik özelliklerini iyileştirmeye yönelik bilgi sahibi olmaktadır (Milken İnstitute, 2022).

Endeksin yatırımcılara sağladığı önemli fırsatlar göz önüne alındığında, ABD, Almanya, Birleşik Krallık, Hollanda, İsviçre ile İskandinav ülkelerinin (İsveç, Norveç, Danimarka ve Finlandiya) ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Söz konusu ülkelerin idari ve ekonomik yapılarının istikrarlı olması, uluslararası örgütlere ve antlaşmalara katılım düzeylerinin yüksek olması ile hukuk sistemlerinin güven vermesi nedeniyle yatırımcı haklarını koruma ve iş yapma kolaylığı sağlama konusunda en önde gelen ülkeler arasında yer alırlar (Milken İnstitute, 2022).

Endekste özellikle iş yapma kolaylığı ile kurumsal çerçeve alanında gösterilen başarı, gelişmekte olan ülkelerin sıralamasına olumlu yansımaktadır. Gelişmiş ülkeler ise idari, ekonomik yapılarının sağlamlığı nedeniyle sıralamadaki yerlerini önemli ölçüde muhafaza etmektedir.

Polonya, iş yapma kolaylığı ve kurumsal çerçeve alanlarında yapacağı iyileştirmelerle endeks sıralamasını önemli ölçüde yükseltebilecektir. Polonya, yatırımcı portföyünün ağırlıklı olarak AB kaynaklı olması ve dış pazarlarda tanınırlık düzeyinin düşük olması nedeniyle endekste hedeflediği noktada bulunmamaktadır.

Türkiye, iş yapma kolaylığı ve ekonomik temeller başlıklarında çok zayıf görünmektedir. Bunun sebebi olarak ekonomik yapısının öngörülebilirlikten uzak olması, bürokratik işlemlerin uzun sürmesi ve sürekli artış gösteren yatırım maliyetleri olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca uluslararası standartlar ve politikalara uyum konusunda sürekli sorunlar yaşanmakta ve kurumsal çerçeve alanında ihtiyaç duyulan reformlar ertelenmektedir.

Türkiye'nin endekste üst sıralarda yer alabilmesi için; ekonomik kırılganlık riskini azaltacak politikalar üretmesi, uygun yatırım ortamının bulunması, döviz kurunun öngörülebilir olması, yapısal ekonomik reformların hayata geçirilmesi ve yatırımcı haklarının güvence altına alması gerekmektedir.

Kolombiya, içinde bulunduğu istikrarsız ortam sebebiyle iş yapma kolaylığı ve uluslararası standartlar başlıklarında çok geriye düşmüştür. Ülkenin politik ve ekonomik istikrarını sağlayamaması, güvenlik konusunda dünyanın en tehlikeli ülkelerinden biri olarak görülmeye devam etmesi sahip olduğu fırsatları değerlendirmesine engel olmaktadır.

Özellikle uzun yıllar süren iç çatışmalar ile uyuşturucu kartellerinin yoğun baskısı, ülke kaynaklarının boşa harcanmasına, toplumsal huzurun bozulmasına, ekonomik gelişimin sekteye uğramasına ve eğitim ile sağlık gibi hizmetlerin aksamasıyla birlikte insan kaynağının önemli ölçüde zarar görmesine sebep olmuştur.

2.6. İş Yapma Kolaylığı Endeksi

Dünya Bankası'nın İş Yapma Kolaylığı Endeksi (Doing Business Index - DBI), 2003 yılında beş alanda belirlenen gösterge ile 133 ülkenin incelenmesiyle yayınlanmaya başlamıştır. Endeks, dünya genelinde ülkelerin iş yapma ortamlarının karşılaştırılmasına ve iş kurma süreçlerinin değerlendirilmesine olanak tanımaktadır.

Endeksin yayınlanmaya başlandığı ilk yıllarda kullanılan iş kurma, inşaat izinleri alma, mülkiyet tescili, kredi alma gibi göstergeler zaman içerisinde farklı alanları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Dünya Bankası, 2024).

Küresel ekonomik sistemin hızlı değişim sürecinde endeksin değerlendirme kriterlerinde ve metodolojisinde bazı değişikliklere gidilmiştir. Bunlardan bazıları;

- Endeks kapsamının genişletilerek yeni göstergeler eklenmesi,
- Metodolojik yenilikler ile veri toplama ve analiz etme yönteminin geliştirilmesi,
- İncelenen ülke sayısının artması ile küresel perspektif kazanması,
- Göstergelerin farklı yönleriyle analiz edilme imkânının sağlanması,
- Teknolojik gelişmeler doğrultusunda yaygınlaşan dijital uygulamaların kullanımıdır (Dünya Bankası, 2024).

Dünya Bankası tarafından son olarak 2020 yılında yayınlanan iş yapma kolaylığı endeksi, 2021 yılında verilerin doğruluğunun tartışmaya açılması ile verilere erişim sorunları nedeni ile askıya alınmış ve iyileştirme çalışmaları devam etmektedir. 2020 yılında yayınlanan endekste yer alan göstergeler şunlardır (Dünya Bankası, 2024):

1. İş Kurma	2. İnşaat İzni Alma
3. Elektrik Bağlantısı	4. Mülkiyet Tescili
5. Kredi Alma	6. Azınlık Yatırımcıların Korunması
7. Vergi Ödeme	8. Sınır Ötesi Ticaret
9. Sözleşmelerin Uygulanması	10. İflas Çözümleme

Ayrıca günümüzde işgücü piyasası düzenlemeleri ile yenilik ve teknoloji başlıklarının endekse dâhil edilmesi değerlendirilmektedir.

2020 Yılı İş Yapma Kolaylığı Endeksi Tablo:2.3'te yer almaktadır.

Tablo 2.3. İş Yapma Kolaylığı Endeksi (2020)

Sıra	Ülke	İş Kurma	İnşaat İzinleri Alma	Elektrik Bağlantısı	Mülkiyet Tescili	Kredi Alma	Azınlık Yatırımcıların Korunması	Vergi Ödeme	Sınır Ötesi Ticaret	Sözleşmelerin Uygulanması	İflas Çözümleme
1	Yeni Zelanda	1	7	48	2	1	3	9	63	23	36
2	Singapur	4	5	19	21	37	3	7	47	1	27
3	Hong Kong	5	1	3	51	37	7	2	29	31	45
4	Danimarka	45	4	21	11	48	28	8	1	14	6
5	Güney Kore	33	12	2	40	67	25	21	36	2	11
6	ABD	55	24	64	39	4	36	25	39	17	2
7	Gürcistan	2	21	42	5	15	7	14	45	12	64
8	Birleşik Krallık	18	23	8	41	37	7	27	33	34	14
9	Norveç	25	22	44	15	94	21	34	22	3	5
10	İsveç	39	31	10	9	80	28	31	18	39	17
11	Litvanya	34	10	15	4	48	37	18	19	7	89
12	Malezya	126	2	4	33	37	2	80	49	35	40
13	Mauritius	20	8	28	23	67	18	5	72	20	28
14	Avustralya	7	11	62	42	4	57	28	106	6	20
15	Tayvan	21	6	9	20	104	21	39	61	11	23
16	BAE	17	3	1	10	48	13	30	92	9	80
17	K. Makedonya	78	15	68	48	25	12	37	32	47	30
18	Estonya	14	19	53	6	48	79	12	17	8	54
19	Letonya	26	56	61	25	15	45	16	28	15	55
20	Finlandiya	31	42	24	34	80	61	10	37	45	1
21	Tayland	47	34	6	67	48	3	68	62	37	24
22	Almanya	125	30	5	76	48	61	46	42	13	4
23	Kanada	3	64	124	36	15	7	19	51	100	13
24	İrlanda	23	36	47	60	48	13	4	52	91	19
25	Kazakistan	22	37	67	24	25	7	64	105	4	42

Tablo 2.3. İş Yapma Kolaylığı Endeksi (2020) (Tablonun Devamı)

Sıra	Ülke	İş Kurma	İnşaat İzinleri Alma	Elektrik Bağlantısı	Mülkiyet Tescili	Kredi Alma	Azınlık Yatırımcıların Korunması	Vergi Ödeme	Sınır Ötesi Ticaret	Sözleşmelerin Uygulanması	İflas Çözümleme
26	İzlanda	64	72	16	16	94	28	42	53	33	12
27	Avusturya	127	49	29	31	94	37	44	1	10	22
28	Rusya	40	26	7	12	25	72	58	99	21	57
29	Japonya	106	18	14	43	94	57	51	57	50	3
30	İspanya	97	79	55	59	80	28	35	1	26	18
31	Çin	27	33	12	28	80	28	105	56	5	51
32	Fransa	37	52	17	99	104	45	61	1	16	26
33	Türkiye	77	53	41	27	37	21	26	44	24	120
34	Azerbaycan	9	59	80	44	1	105	40	83	28	47
35	İsrail	28	35	83	75	48	18	13	67	85	29
36	İsviçre	81	71	13	18	67	105	20	26	57	49
37	Slovenya	41	119	23	54	119	18	45	1	112	8
38	Ruanda	35	81	59	3	4	114	38	88	32	62
39	Portekiz	63	60	52	35	119	61	43	1	38	15
40	Polonya	128	39	60	92	37	51	77	1	55	25
67	Kolombiya	95	89	82	62	11	13	148	133	177	32

Kaynak: (Dünya Bankası, 2024) Dünya Bankası verileri kullanılarak Yazar tarafından hazırlanmıştır.

İş yapma kolaylığı endeksinde yer verilen göstergeler dikkate alındığında ilk sıralarda yer alan ülkelerin yatırımcılar için en uygun ortamı sağladığı görülmektedir. Gerek altyapı yatırımları gerekse de bürokratik ve hukuki işlemler açısından önemli kolaylıklar sağlayan bu ülkeler, yatırımcılar için güvenli liman özelliklerini korumaktadır.

Endeksin değerlendirme kapsamında bulunan göstergeler; ekonomik açıklık, şeffaflık ve adil hukuk uygulamaları, ihtiyaç duyulan uygun altyapı ortamı ile azınlık haklarının korunması alanlarında yoğunlaşmaktadır. Yatırımcılar için dikkate alınan en önemli kriterlere sahip olan endeks gelişmiş ve gelişmekte olan ülke farklılıkları da açıkça ortaya koymaktadır. Bu nedenle gelişmiş ülkeler endekste diğer ülkelere ayrılmaktadır.

Polonya, sınır ötesi ticaret, iflas çözümü ve kredi alma göstergelerinde önemli kolaylıklara sahipken iş kurma aşamaları, mülkiyet hakları ve vergi ödeme başlıklarında zorluklar görülmektedir. Ancak Polonya'nın son dönemde endekste yerini iyileştirmeye yönelik önemli kurumsal ve ekonomik reformlar yapması, ilerleyen dönemlerde yatırımcılar için önemli bir ülke haline geleceğini düşündürmektedir.

Türkiye, azınlık yatırımcıların korunması, sözleşmelerin uygulanması ve mülkiyet hakkı konusunda yaptığı reformlar ile endekste dikkat çekmektedir. Ancak iflas çözümü, iş kurma ve inşaat izinleri alma konularında sorunlar devam etmektedir. Stratejik konumunun sağlayabileceği avantajları yeterince kullanamayan Türkiye, üretim faktörlerinin çeşitliliği ve lojistik avantajlarına rağmen yatırımcılar için yeterli kolaylıkları sağlamada yetersiz kalmaktadır.

Türkiye'nin potansiyelini değerlendirmesi için yatırımcı dostu politikalar geliştirerek altyapı ve ekonomi alanında güven veren bir yaklaşım sergilemesi gerekmektedir.

Kolombiya, kayıtdışı ekonominin büyüklüğü ve istikrarsız politik ve ekonomik yönetim, toplumsal huzursuzluk gibi nedenlerle istenilen yatırım ortamını oluşturmakta zorluklar yaşamaktadır. Yakın çevresinde Meksika, ABD ve Brezilya gibi büyük ekonomilerin varlığı da sınır ötesi ticaret konusunda ülkeyi zor durumda bırakmaktadır.

Kolombiya'nın küresel pazarlara uzaklığı lojistik maliyetlerini artırırken diğer taraftan yoğun rekabet içinde olduğu komşu ülkelerin ölçek ekonomileri nedeniyle maliyetlerinin görece düşük olması ekonomik gelişimi olumsuz etkileyerek iş yapma imkânlarını kısıtlamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN DÜNYA VE TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YERİ

3.1. Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihsel Gelişimi

DYY'ler, tarih boyunca bir ülkeden başka bir ülkeye sermaye, teknoloji ve işletme bilgisi transferini sağlayarak ekonomik ilişkilerin temel bir fonksiyonu haline gelmiştir. DYY'lerin tarihsel gelişimi, uluslararası ticaretin ve ekonomik ilişkilerin gelişimiyle birlikte farklı dönemlerde çeşitli dönüşümler geçirmiştir.

Antik çağlardan itibaren farklı medeniyetler arasında ticaret ve yatırım faaliyetleri görülmeye başlanmıştır. Özellikle Romalılar ve Fenikeliler gibi eski uygarlıkların, ticaret yolları boyunca koloniler kurarak ve ticari ilişkiler geliştirerek, DYY'lerin erken bir formunu oluşturduklarını söylemek mümkündür (Yıldırım, 2022).

18. yy'de Sanayi Devrimi'nin başlamasıyla birlikte, Avrupa ülkeleri başta olmak üzere sanayileşmiş ekonomiler, dış pazarlara erişmek, hammaddeleri kontrol etmek ve yeni pazarlar oluşturmak amacıyla özellikle madencilik, tarım ve ulaşım gibi sektörlerde yatırım yapmaya başlamıştır (Markusen & Venables, 1999).

20. yüzyılın başlarında, ekonomi alanında küreselleşme ve ticaretin artmasıyla DYY'lerin önemi giderek artmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan ticaret anlaşmaları ile uluslararası ticaretin ve yatırımların önündeki engeller kaldırılmış ve ticari ilişkiler, ülkeleri aşan bir hacme ulaşmıştır.

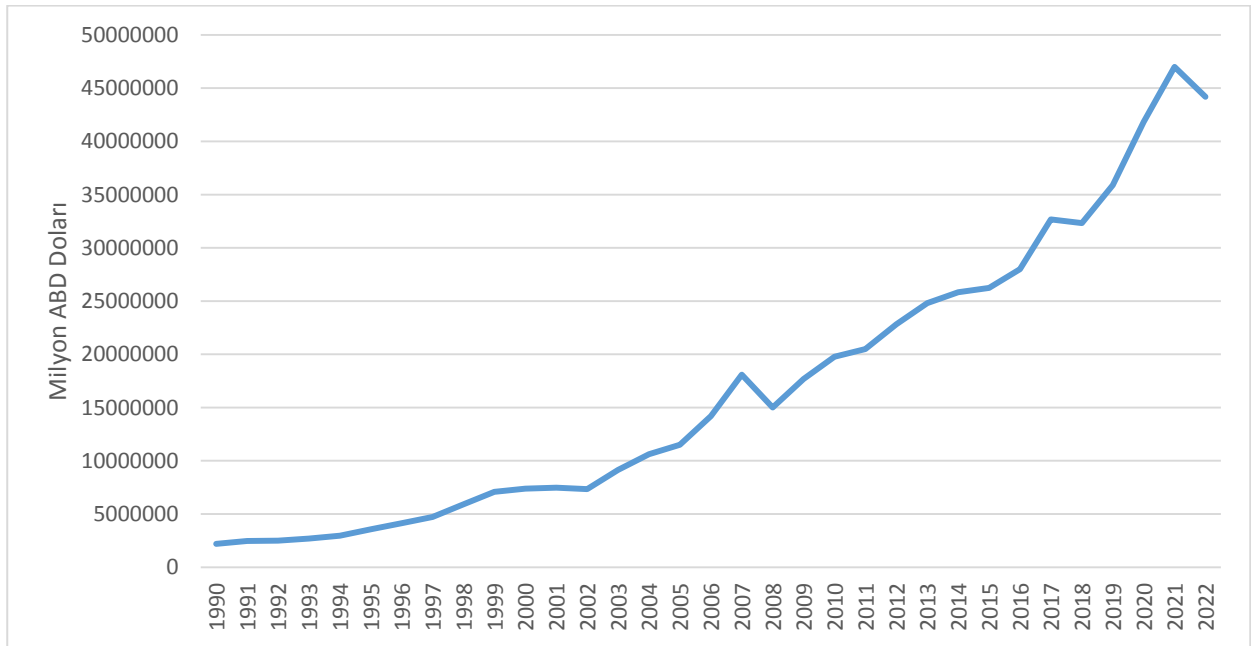
Günümüze gelindiğinde DYY'ler küresel ekonominin önemli bir parçası haline gelmiştir. Teknolojik ilerlemeler, iletişim ve ulaşım olanaklarının gelişmesi, uluslararası ticaretin serbestleşmesi ve küreselleşmenin artması, DYY'leri kolaylaştırmış ve yaygınlaştırmıştır (Candemir, 2006).

Uluslararası ticaretin serbestleşmesine paralel olarak çok uluslu şirketlerin sayısı ve etkisi de hızla artmıştır. Bu şirketler, farklı ülkelerde üretim tesisleri kurmuş, pazarlara erişim sağlamış ve yatırımların artışını tetiklemiştir. Bu doğrultuda ekonomik, sosyal ve kültürel etkileşim artmış, sınırlar arasındaki engeller azalmış ve birçok bölgesel ve uluslararası ekonomik örgüt kurulmuştur.

DYY'ler tarihsel süreç içerisinde ekonomik, siyasi ve teknolojik değişimlerden doğrudan etkilenmiştir. Son dönemde bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, küresel ekonomiyi şekillendiren yeni dinamikler ortaya çıkarmıştır. Bilgi teknolojilerinin yaygınlık kazanmasıyla üretim ve hizmet sektörlerinde uluslararası bütünleşme süreci hızlanmış ve DYY'nin niteliğini de değiştirmiştir. Bu doğrultuda teknoloji transferi, bilgi paylaşımı ve rekabet avantajı sağlama gibi faktörler, DYY'ler için kritik faktörlere dönüşmüştür (OECD, 2008).

1990-2022 Yılları Arasında Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımların Değişimi Grafik 3.1.'de gösterilmektedir.

Grafik 3.1. 1990-2022 Yılları Arasında Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımların Değişimi

Kaynak: (UNCTAD, 2024)

DYY'lerin son 30 yıldaki yükseliş trendi, 2007 yılında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) kaynaklı Mortgage Krizi³, 2011 yılında Yunanistan kaynaklı borç krizi⁴ ve 2020 yılında başlayan Covid-19 salgını gibi küresel etkiye sahip derin krizler nedeniyle dönemsel olarak bir miktar düşüş göstermiştir.

³ Mortgage Krizi: ABD'de 2007 yılında düşük gelirli tasarruf sahiplerine kullanılan riskli konut kredileri nedeniyle ortaya çıkmıştır. Kredilerin geri ödenemesinden dolayı finans piyasalarında başlayan dalgalanmalar, zamanla derinleşerek küresel bir finans krizine dönüşmüştür.

⁴ Yunanistan Ekonomik Krizi: Yunanistan'ın aşırı kamu borçlanması ve ödeme zorluğu ile temerrüte düşmesi nedeniyle başlayan kriz, küresel çapta pek çok ülkeyi olumsuz etkilemiştir.

Türkiye’de ise modern anlamda DYY’ler, Cumhuriyetin ilanıyla beraber gerçekleşmeye başlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, özellikle altyapı projeleri ve sanayi tesisleri için yabancı sermaye arayışı hız kazanmıştır. Ancak hem sermaye yetersizliği hem de 1929’da ortaya çıkan Büyük Buhran’ın etkisiyle bu dönemde yatırımlar istenilen düzeye ulaşamamıştır.

Türkiye, 2. Dünya savaşının sona ermesiyle kurulan yeni ekonomik sistem içerisinde ekonomik kalkınma ve sanayileşme politikalarının da etkisiyle 5 yıllık kalkınma planları ile yol haritası oluşturmaya başlamıştır. Bu dönemde altyapı projeleri, gıda, tekstil ve kimya gibi sektörlerde DYY’ler artış göstermiştir. Ancak 1960’tan itibaren Türkiye’nin içinde bulunduğu siyasi istikrarsızlık ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle yatırımlar büyük oranda azalmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında başlayan sanayileşme çabaları ve planlı kalkınma hedeflerine rağmen 1980 sonrası serbest piyasaya geçişe kadar olan süreçte, Türkiye’nin DYY politikaları genellikle korumacı ve kısıtlayıcı olmuştur (Şahin, 2010).

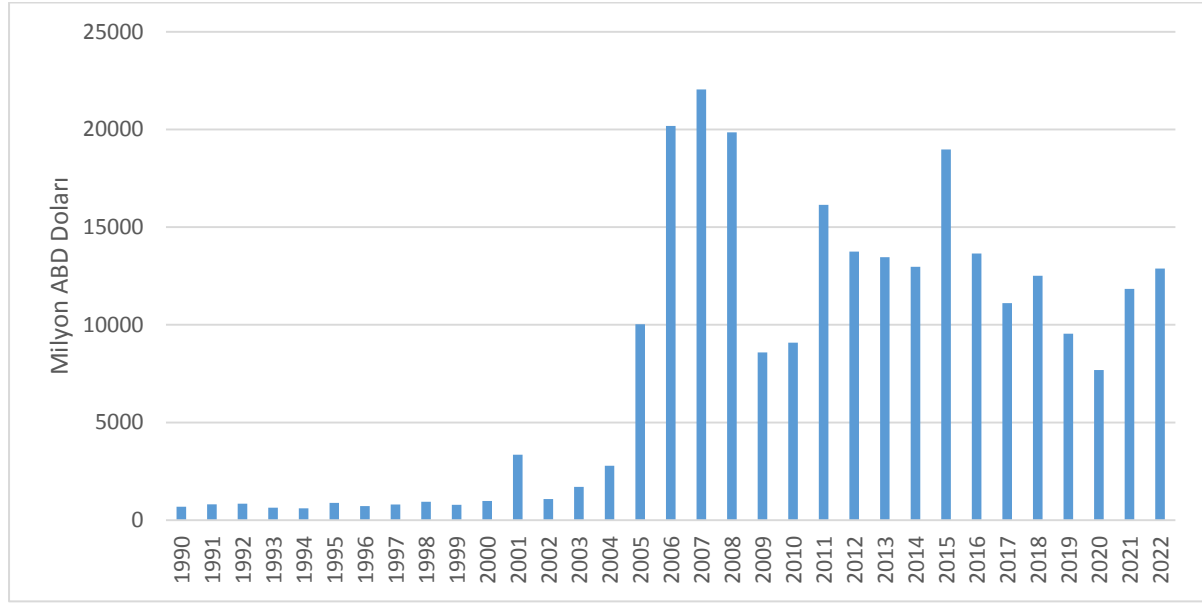
1980’li yıllarda ortaya çıkan teknolojik yenilikler ve ulaşım alanında yaşanan gelişmelerin etkisiyle Türkiye, ekonomisini liberalleştirme ve dışa açılma politikalarıyla yeniden yapılandırmaya başlamıştır. Serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte, daha açık ve rekabetçi bir DYY politikası benimsenmiştir. Bu dönemde DYY’lere yönelik yatırım teşvikler artmış, özelleştirme programları ve serbest ticaret anlaşmalarıyla yabancı sermaye çekme çabaları yoğunlaşmıştır. Bu doğrultuda otomotiv, tekstil, turizm, inşaat ve finans sektörlerinde DYY’ler artmaya başlamıştır (Candemir, 2006).

1994 yılında başlayan ve 2001 yılına kadar aralıklarla devam eden derin ekonomik krizlerden yabancı yatırımcılar da olumsuz etkilenmiştir. Uluslararası Para Fonu (International Monetary Found - IMF) tarafından oluşturulan ekonomik kurtarma paketi kapsamında makroekonomik istikrarın sağlanması, yapısal reformların hayata geçirilmesi ve Avrupa Birliği (AB) uyum süreci gibi faktörler yabancı yatırımcıların tekrar Türkiye’ye dönmesini sağlamıştır. Bu süreçte özellikle enerji, telekomünikasyon, gayrimenkul ve perakende sektörlerinde büyük çapta yatırımlar yapılmıştır.

Bu kapsamda Türkiye’de yatırım ortamının iyileştirme faaliyetleri de hız kazanmıştır. Yatırım ortamı konusunda birçok ulusal politika dokümanında tespit ve önerilere detaylı olarak yer verilmiş ayrıca yatırımların koordinasyonun sağlanması amacıyla 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi kurulmuştur (T.C. Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, 2024).

Türkiye, uyguladığı yapısal ekonomik reformların etkisiyle yatırımcı güvenini tekrar tesis etmeye başlamış ve sunduğu fırsatlar ile ön plana çıkmıştır. Ayrıca Türkiye, gelişmekte olan ekonomisi, yatırımcı dostu politikaları, geniş iç pazar, kalifiye işgücü ve stratejik konumuyla bölgesel bir yatırım merkezi olma iddiasını sürdürmektedir.

Grafik 3.2. 1990-2022 Yılları Arasında Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Kaynak: (UNCTAD, 2024).

Türkiye’nin liberal ekonomik reformlar ile 1980’lerden itibaren dışa açılmaya başlaması, DYY’lerin miktarını artırmaya başlamıştır. Ancak 1990 ile 2000 yılları arasında yatay bir seyir izleyen yatırımlar istenilen düzeye ulaşmamıştır. Bu dönemde görülen siyasi istikrarsızlıklar, artan terör olayları ve yapısal ekonomik sorunlar nedeniyle durağan bir dönem görülmektedir.

Türkiye’de 1999 yılında yaşanan Marmara depremi ile 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz, finansal piyasalar üzerinde yıkıcı etkilere sebep olmuş, siyasi ve ekonomik belirsizlik ortamını derinleştirerek ekonomiye büyük zarar vermiştir.

IMF tarafından gündeme gelen ekonomik kurtarma paketinin uygulanması sürecinde siyasi istikrarın da sağlanmasıyla beraber Türkiye, ekonomik iyileşme alanında önemli ivme kazanmıştır.

Özellikle 2022 yılında başlayan ve artarak devam eden DYY’ler, 2008 Mortgage krizi sebebiyle azalmıştır. Sonraki yıllarda toparlanmaya başlayan ekonomik göstergeler,

siyasi belirsizliklerin ortaya çıkması ve uluslararası ilişkilerin bozulması nedeniyle dalgalı bir seyir izlemiştir.

2019 yılında başlayan Covid-19 salgını nedeniyle küresel ölçekte yaşanan ekonomik daralmaya rağmen Türkiye, DYY miktarını artırma başarısı göstermiştir. Ancak ilerleyen yıllarda Türkiye'nin yatırımcılar için cazip bölge olma özelliğini sürdürebilmesi yapısal hukuki ve ekonomik reformları uygulamasına bağlı görünmektedir. Ayrıca coğrafi konumu itibarıyla sıcak çatışma bölgelerine yakınlığı ve büyük g hareketlerinin yařandėı gzergh üzerinde bulunması gibi risklere karşı önlem alması beklenmektedir.

3.2. Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomideki Yeri

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD) tarafından yayınlanan Dünya Yatırım Raporu (World Investment Report) serisinde, dünya genelindeki yatırım politikalarının analizine ilişkin bilgiler sunulmaktadır.

Söz konusu raporlarda yaptığı analiz ve çalışmalarla, belirli bir ülkenin veya bölgenin yatırım politikalarının etkinliği, yatırım teşviklerinin etkileri, yatırımcıların bu politikaları nasıl değerlendirdiği ve yatırım politikalarının ekonomik büyüme ve kalkınma üzerindeki etkileri ortaya konulmaktadır.

Bu raporlar, küresel yatırım akışları, yatırım politikalarının değişimi, yatırım teşvikleri ve engelleri, çok uluslu şirketlerin stratejileri, sektörel analizler ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili çok sayıda veriyi barındırmaktadır (UNCTAD, 2024).

Küresel ekonomik eğilimler doğrultusunda küresel ticaret hacmi, uluslararası finansal akımlar, küresel ekonomik büyüme oranları, işsizlik seviyeleri, enflasyon ve faiz oranları gibi faktörlerin analizi, IMF ve Dünya Bankası'nın yıllık raporları aracılığıyla yayınlanmaktadır.

Popovici ve Calin (2015) yaptıkları çalışmada ülkelerin rekabetçilik seviyesindeki değişimin DYY'yi nasıl etkilediğini incelenmiştir. İncelenen 10 ülkenin beşinde kişi başına düşen DYY'nin artmasında en önemli bileşen kurumlar bileşeni, ikisinde inovasyon bileşeni, birinde işgücü verimliliği bileşeni, birinde ise altyapı, kurumlar ve inovasyon bileşenleri çıkmıştır (Popovici & Clin, 2015).

DYY'ler, ev sahibi ülkelerde ekonomik, sosyal ve politik etkileri sebebiyle söz konusu ülkelerin ekonomik büyümesini, istihdamını, teknolojik ilerlemesini ve genel

refahını farklı yönlerden etkilemektedir. Küresel ekonomide ise girişimciliğin teşvik edilmesi, inovasyon faaliyetlerinin desteklenmesi ile uluslararası düzeyde mal ve hizmet ticaretini artırması gibi önemli sonuçları bulunmaktadır (Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2023).

Bu kapsamda DYY ve büyüme arasındaki ilişkinin genellikle pozitif yönlü olduğu yönünde birçok araştırma bulunmaktadır. Yapılan çalışmalarda DYY'lerin birincil etkisinin verimlilik üzerinde olduğu görülmekle birlikte uygun makro-organizasyonel politikalar ve kurumsal yapı olduğunda DYY'lerin ülkeye girişine olanak tanınmakta ve daha yüksek ekonomik büyüme sağladıkları değerlendirilmektedir.

Ekonomik Büyüme ve Kalkınma

DYY ile ev sahibi ülkeye önemli miktarda sermaye akışı sağlanarak altyapı yatırımları, üretim kapasitesinin artırılması ve yeni projelerin finanse edilmesi için gerekli kaynaklar sağlanmaktadır. Dolayısıyla DYY ev sahibi ülkelerde ekonomik büyümeyi destekleyerek istihdamı artırırken diğer taraftan gelir düzeyinin ve yaşam standartlarının yükselmesine katkıda bulunmaktadır. Örneğin, 2019'da Çin'e yapılan DYY ile, ülkenin altyapı projelerinin finanse edilmesine ve ekonomik büyümesini sürdürmesine önemli katkılar sağlanmıştır (UNCTAD, 2024).

DYY'ler çoğunlukla verimli üretim teknikleri ve yönetim uygulamaları ile yerel firmaların da verimliliğini artırmaktadır. Bu da ekonomik büyüme hızını artırarak kalkınmayı olumlu yönde etkilemektedir.

İstihdam Yaratma

DYY'ler, yeni üretim hatları açarak özellikle gelişmekte olan ülkelerde doğrudan istihdam sağlayarak işsizlik oranlarının düşürülmesine yardımcı olmaktadır. Örneğin, Hindistan'da bilişim sektöründe yapılan yabancı yatırımlar, önemli sayıda doğrudan iş imkânı yaratmıştır. Aynı zamanda ev sahibi ülkelerde tedarikçi firmalar ve hizmet sağlayıcılar için yeni iş fırsatları ortaya çıkmakta ve işgücünün niteliklerinin artmasına da katkıda bulunmaktadır (Şahin, 2010).

Teknoloji Transferi ve Ar-Ge Faaliyetleri

Yatırımcılar, ev sahibi ülkeye yeni teknolojilerin ve üretim tekniklerinin transferini sağlayarak yerel firmaların rekabet gücünü artırmaktadır. Bunun yanı sıra araştırma ve geliştirme faaliyetleri yürüterek yenilikçi ürün ve süreç geliştirilmesine olanak sağlayarak teknolojik altyapının güçlenmesine katkıda bulunmaktadır (UNCTAD, 2024).

Dış Ticaret ve Ödemeler Dengesi

DYY, ülkelerin ihracat ve ithalat kapasitesini artırarak uluslararası pazarlara erişimi kolaylaştırmaktadır. DYY, dış borçlanmayı azaltarak ve döviz rezervlerini artırarak cari dengeye de olumlu katkıda bulunmaktadır. Ancak, yatırımcıların yüksek miktarları bulan kâr transferleri, cari açık üzerinde baskı oluşturabilmektedir (IMF, 2009).

Kurumsallaşma ve Yönetmel Beceriler

DYY'ler, yasal düzenlemelerin ve iş yapma ortamının iyileştirilmesine katkı yaparak kurumsal yapıların gelişimini olumlu yönde etkilemektedir. İyi yönetim uygulamaları ve kurumsal yönetim standartlarının dikkate alınması ile yerel firmaların yönetim kalitesi de yükselmektedir.

Sosyal ve Politik Etkiler

DYY'ler, sosyal sorumluluk projeleri ve çevresel sürdürülebilirlik uygulamalarıyla toplumun farkındalığının artırılmasına yardımcı olmaktadır. Ekonomik refahın artması da sosyal huzursuzlukları azaltarak politik istikrara katkı sağlamaktadır (Seyidoğlu, 1994).

3.3. Doğrudan Yabancı Yatırım Bağlamında Ülke Karşılaştırması

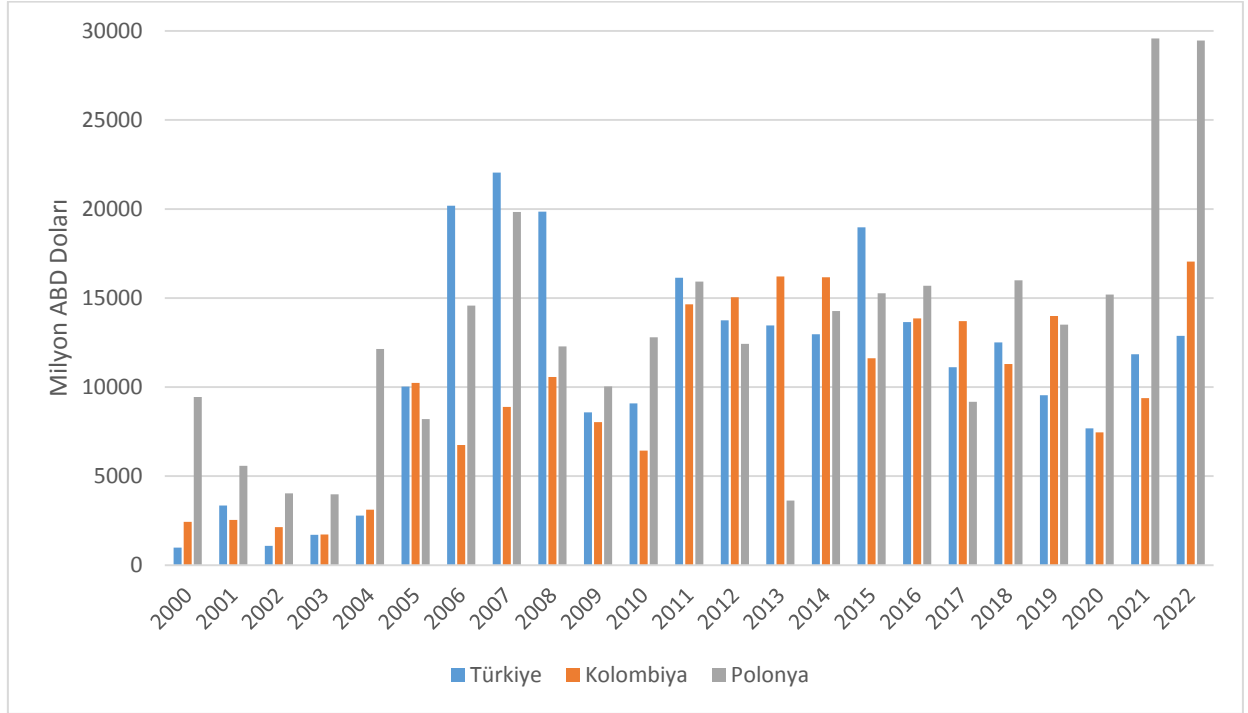
DYY'ler, küresel ekonominin önemli bir parçası olmanın yanı sıra ülkeler için ekonomik büyüme, teknoloji transferi ve istihdam yaratma gibi birçok fırsata ulaşmanın da vazgeçilmez bir unsurudur. Dolayısıyla yoğun rekabetin yaşandığı DYY konusunda ülkelerin uyguladığı politikalar ile geleceğe yönelik beklentiler çoğunlukla belirleyici olmaktadır.

Ekonomik faaliyetlerin belli bölgelerde kümelenerek pazar hacimlerinin sürekli artış göstermesi, yatırımcıların DYY kararı verirken coğrafi konumu da dikkate almalarını gerektirmektedir (Yavan, 2011).

Bu çalışma kapsamında Latin Amerika'da stratejik bir konumda bulunan Kolombiya ile AB içerisinde yer alan ve DYY'ler bakımından Türkiye'ye rakip olarak görülen Polonya'nın ekonomik faktörleri Türkiye ile karşılaştırılmıştır.

2000-2022 dönemine ilişkin olarak her üç ülkeye gelen DYY miktarı, karşılaştırmalı olarak Grafik 3.3.'de yer almaktadır.

Grafik 3.3. Türkiye-Kolombiya-Polonya Gelen DYY Miktarı (1990-2022 Yılları)

Kaynak: (UNCTAD, 2024).

2000 yılından itibaren her üç ülkeye de DYY girişlerinin dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Bunun en önemli sebebi, siyasi belirsizliklerin varlığı ve küresel düzeyde meydana gelen krizler olarak görülmektedir. Polonya'nın 2024 yılında AB üyesi olması akabinde DYY miktarında ciddi artış meydana gelmiştir.

Türkiye'nin ise başarıyla uyguladığı ekonomik kurtarma paketinin etkisiyle 2005'ten itibaren DYY miktarı ciddi şekilde artış göstermiştir. Kolombiya, doğal kaynaklara bağımlı olarak gelen DYY'lerin etkisiyle yükseliş eğiliminde istikrarsız bir görüntü çizmektedir.

Bu kapsamda Türkiye, Polonya ve Kolombiya'nın DYY performans benzerlikleri ve farklılıkları belli başlıklar altında incelenmektedir. Her bir ülkenin DYY politikaları, ekonomik performansı ve sektörel odaklarına ilişkin bilgiler aşağıda sunulmaktadır.

Polonya

688 Milyar ABD Dolarını bulan GSYH değeri ve 36 milyonluk nüfusu ile Orta ve Doğu Avrupa'nın dikkat çekici ülkelerinden birisidir. 2022 yılında ülkeye gelen DYY miktarı 29 milyar ABD Dolarını aşmış olup yatırımcıların ilgisini çekmeye devam etmektedir.

Polonya, yatırımcılar için uygulanan ve yerli sanayinin desteklenmesinde gözetildiği politikalar ve teşvikler doğrultusunda; vergi indirimleri, yerel yönetimlerle işbirliği ve yatırım teşvik belgesi gibi olanaklar sunmaktadır. Ayrıca, Polonya'nın AB üyeliği ve taraf olduğu serbest ticaret anlaşmaları da yatırımcılar için önemli fırsatlar sunmaktadır (DEİK, 2022).

Özellikle imalat, otomotiv, bilgi teknolojileri, lojistik, sağlık, enerji ve tarım gibi çeşitli sektörlerde DYY'ler büyük bir paya sahiptir. Ülkenin son dönemde göstermiş olduğu istikrarlı ekonomik büyüme trendi, makroekonomik istikrarın güçlenmesini sağlamıştır. Bunun yanı sıra güçlü bankacılık sektörü, rekabetçi iş ortamı ve yatırımcı dostu politikalar DYY'lerin dikkatini ülkeye yöneltmektedir.

Polonya'nın gelecekte de DYY'ler için önemli bir pazar olmaya devam edeceği öngörülmektedir. Dolayısıyla ülkenin geleceğe yönelik güçlü bir yatırım perspektifi bulunmaktadır.

Kolombiya

Latin Amerika'nın önemli ekonomileri arasında yer alan Kolombiya, 343 Milyar ABD Dolarını aşan ekonomisi ve 52 milyonluk nüfusuyla öne çıkmaktadır. 2022 yılında ülkeye gelen DYY miktarı 17 milyar ABD dolarını aşarak dikkat çekmiştir.

Kolombiya, son üç yılda 34 milyar ABD Doları düzeyinde DYY çekerek ekonomik büyümesine ve çeşitli sektörlerdeki potansiyelin geliştirilmesine destek olmuştur. Özellikle ülkenin zengin doğal kaynakları ve genç nüfusu, avantaj olarak değerlendirilmektedir.

Kolombiya, yatırımcılar için vergi indirimleri, gümrük muafiyetleri ve serbest ticaret bölgeleri gibi olanaklar sunmaktadır. Bu doğrultuda, Kolombiya'da DYY'ler ağırlıklı olarak enerji, madencilik, ticaret, lojistik ve tarım alanında yoğunlaşmıştır (DEİK, 2022).

Latin Amerika bölgesinde istikrarlı ekonomik büyüme gösteren nadir ülkelerden olan Kolombiya, stratejik konumunun sağladığı avantajları daha etkin kullanmaya çalışmaktadır. Ülkenin ekonomik büyüme hedefi, önemli oranda enerji ve madencilik alanlarında sahip olduğu potansiyeli açığa çıkarmasına bağlı olup verimliliği artırmaya yönelik teknoloji transferi odaklı DYY'lere ihtiyaç duymaktadır (Dünya Bankası Ülke Raporu, 2024).

Türkiye

Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının birbirine en yakın olduğu konumda bulunması, 1 Trilyon ABD Dolarını aşan ekonomisi ve 85 milyonluk nüfusuyla bölgesinin önde gelen ülkelerinden biridir. 2000 yılından sonra ekonomik büyüme alanında önemli bir ivme yakalamış ve DYY'ler açısından önemli duraklardan biri olmuştur. 2022 yılında 13 milyar ABD Doları civarında yatırım almış olmasına rağmen son üç yılda gelen DYY miktarı 30 milyar doları aşmıştır.

Türkiye; coğrafi konumu, genç ve dinamik nüfusu, çeşitli sektörlerdeki potansiyeli ve lojistik imkânlarıyla DYY'ler için önemli bir yatırım destinasyonudur. Türkiye özellikle büyük ölçekli devlet destekli projelerle ön plana çıkmaktadır. Ayrıca bölgesinde endüstriyel altyapısıyla özellikle otomotiv, tekstil, hazır giyim, gıda, tarım, enerji, gayrimenkul, inşaat ve sağlık alanlarında yatırımcılara büyük fırsatlar sunmaktadır. Türkiye'nin hızla büyüyen ve değişen ekonomisi, geleceğe yönelik yatırımcıların ilgisini canlı tutmaktadır (DEİK, 2022).

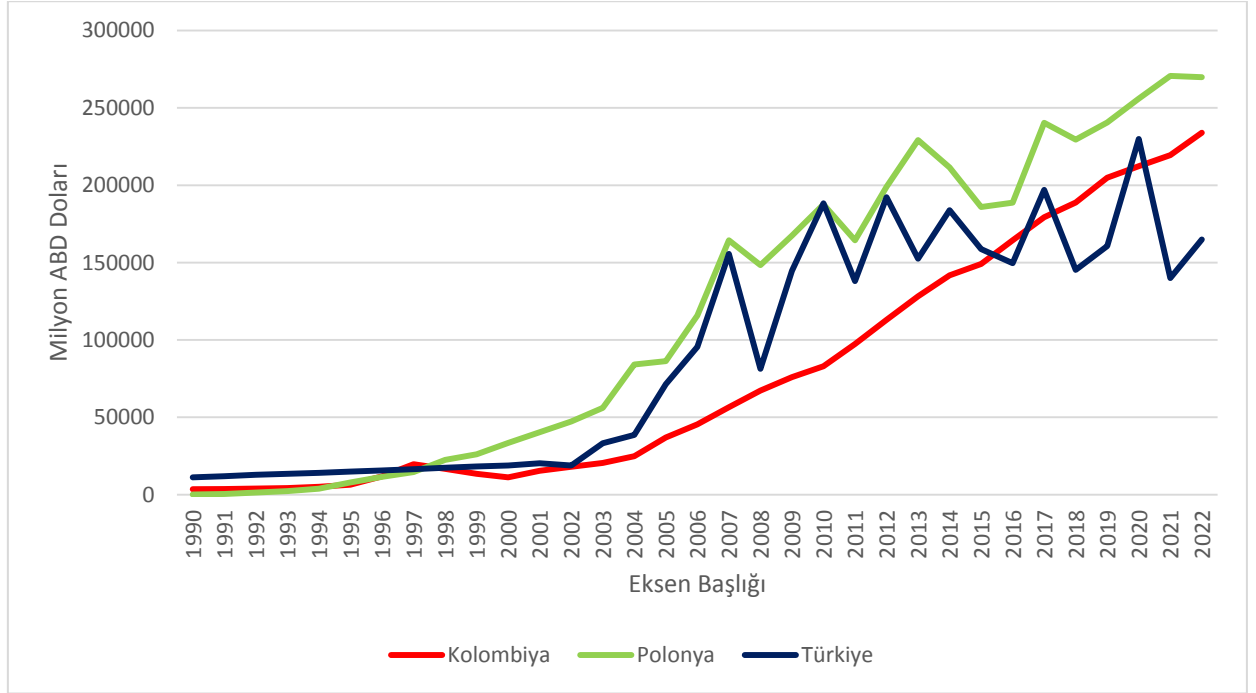
Son dönemde teknoloji odaklı sektörlerdeki potansiyeli ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda stratejik yatırımlar ve projelerle gündeme gelen Türkiye'ye yönelik yatırımcı ilgisinin artarak devam edeceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak; her üç ülkenin de son dönem ekonomik performansı birbirine paralel olarak istikrarlı şekilde artmaktadır. Yatırımların sektörel dağılımına bakıldığında Türkiye ve Polonya, yatırımlarda sektör çeşitliliğine sahipken Kolombiya'da yatırımlar çoğunlukla doğal kaynaklar alanında yoğunlaşmıştır.

Yatırım ortamının iyileştirilmesi konusunda her üç ülkede benzer teşvik ve destek sistemlerine sahiptir. Ancak Kolombiya'nın Türkiye ve Polonya'ya nazaran daha zayıf bir kurumsal ve yasal altyapısının olması, potansiyeline uygun yatırımları almasına engel olmaktadır.

1990-2022 yılları arasında üç ülkeye gelen DYY miktarının seyri, Grafik: 3.4.'te yer almaktadır.

Grafik 3.4. 1990-2022 Döneminde Türkiye-Kolombiya ve Polonya'ya Gelen DYY

Kaynak: (UNCTAD, 2024).

3.4. Türkiye'nin Endekslerdeki Yeri ve Değerlendirme

Türkiye, son yıllarda ekonomik büyüme ve kalkınmayı hedefleyen aktif bir DYY politikası izlemektedir. Türkiye'nin DYY politikaları, zaman içinde önemli değişikliklere uğramış ve farklı dönemlerde farklı stratejilere odaklanmıştır. Dolayısıyla, dış yatırımcıları çekmek ve mevcut yatırımları desteklemek için çeşitli teşvikler ve düzenlemeler geliştirmektedir.

Yatırım ortamı ile ilişkili çeşitli uluslararası endeksler bulunmaktadır. Ülkeler bu endekslerde hem diğer ülkelere göre durumlarını hem de güçlü ve zayıf yanlarını değerlendirmektedir. Yatırımcılar ise yatırım yapabilecekleri ülkelerin yatırım ortamı hakkında fikir sahibi olabilmektedir. Bu endekslerde yer verilen ülke sıralamaları, yatırım kararları üzerinde etkisini göstermektedir. Bu nedenle hem yatırım ortamını iyileştirmek hem de daha fazla DYY çekmek amacıyla ülkeler bu endekslerdeki sıralamalarını iyileştirmeye yönelik çalışmalar yapmaktadır.

Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi (Global Competitiveness Index - GCI)

Dünya Ekonomik Formu tarafından son olarak 2023 yılında yayınlanan ve 64 ülkenin incelendiği küresel rekabet edebilirlik endeksinde Türkiye 47. sırada yer almıştır. Ülkelerin ekonomik performansını ve rekabet gücünü sürekli güncellenen kriterler doğrultusunda ölçen önemli bir endekstir. Türkiye yaptığı reformlar ve altyapı yatırımları

nedeniyle söz konusu endekste genellikle orta sıralarda yer almaktadır. Ancak endeks raporlarında Türkiye'nin iyileştirme yapması gereken alanların olduğu vurgulanmaktadır.

Türkiye'nin endekste konumu, ekonomik istikrar başta olmak üzere altyapı kalitesi, eğitim seviyesi ve inovasyon gibi faktörler kapsamında değişiklik göstermektedir. Bu nedenle Türkiye'nin yapısal reformları başarıyla uygulaması ve küresel ölçekte rekabetçi bir ekonomik sistem oluşturması önem arz etmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, 2024).

Küresel Fırsat Endeksi (Global Opportunity Index - GOI)

Milken Enstitüsü tarafından yayınlanan ve 126 ülkenin değerlendirmeye alındığı Küresel Fırsat Endeksi'nin 2022 yılı raporunda Türkiye 71. sırada yer almıştır. Ülkelerin uluslararası yatırım fırsatlarını ve iş yapma ortamlarını beş kategoride gruplandırılmış 100 gösterge doğrultusunda değerlendiren bir endekstir. Türkiye, coğrafi konumu ve lojistik imkânları ile ekonomik potansiyeli yüksek farklı sektörlerle yönelik avantajlarına rağmen endekste hedeflediği konumda bulunmamaktadır.

Bu çerçevede Türkiye'nin yasal çerçeve, politik istikrar ve ticaret kolaylığı, hukuki işlemler gibi alanlarda iyileştirme yapmasına yönelik öneriler sunulmaktadır. Türkiye'nin yatırım ortamının kalitesinin artırılması ve yatırım fırsatlarının uluslararası kamuoyunda etkili bir şekilde anlatılması faaliyetlerinin artarak devam etmesi beklenmektedir.

İş Yapma Kolaylığı Endeksi (Doing Business Index)

Dünya Bankası (World Bank) tarafından yayınlanan ve 190 ülkenin değerlendirmeye alındığı endekste Türkiye 33. sırada yer almaktadır. Ülkeleri 10 gösterge kapsamında değerlendirmenin yanında ekonomik, bürokratik ve hukuki uygulamaları da detaylı şekilde inceleyen bir endekstir.

Endeks sonuçlarının geniş kapsamlı olması nedeniyle birçok ülke tarafından iş ortamının iyileştirilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Türkiye, iş ortamını iyileştirmeye yönelik yaptığı çeşitli reformlar nedeniyle endekste iyi bir konumda bulunmaktadır. Türkiye'nin endekste daha üst sıralara çıkması; bürokratik engellerin azaltılması, düzenleyici işlemlerin hızlandırılması ve maliyetlerin düşürülmesi gibi faktörlere bağlı görünmektedir.

3.5. Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Yatırımlar İçin Avantaj ve Dezavantajları

Türkiye; jeopolitik konumu, dinamik ve büyük pazar yapısı, güçlü sanayi altyapısı, sektör çeşitliliği, nitelikli işgücü kapasitesi ve alternatif ulaşım seçenekleri ile DYY'ler için göz ardı edilemeyecek avantajlar sunmaktadır.

Stratejik Konum

Türkiye, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının birbirine en yakın olduğu konumun ortasında bulunması nedeniyle geniş bir etki alanına sahiptir. Avrupa, Orta Doğu ve Kuzey Afrika pazarlarına çok kısa sürede erişim imkânının olması, Türkiye'yi cazip bir yatırım merkezi haline getirmektedir. Ayrıca yüksek ticaret hacmi ile ucuz lojistik maliyetleri ekonomik faaliyetler için avantaj sağlamaktadır (DEİK, 2022).

Dinamik ve Büyük Pazar Yapısı

Türkiye, gerek nüfusu ve gerekse de ekonomik büyüklüğü bakımından geniş bir iç pazar sunmaktadır. Yatırımcıların Türkiye'yi üretim üssü olarak kullanması halinde iç pazarın yanı sıra bölgesel ve küresel pazarlara da rahatlıkla erişmesi mümkündür.

Güçlü Sanayi Altyapısı

Küresel rekabetin yoğun şekilde yaşandığı günümüzde; gelişmiş ulaşım, iletişim ve enerji altyapı ile Türkiye, yatırımcılar için çok çeşitli ekonomik faaliyetin yapılmasına imkân tanıyan özellikler taşımaktadır.

Sektör Çeşitliliği

Spesifik sektörlerde öne çıkan ülkelerin aksine Türkiye, birçok sektörde faaliyet gösteren dinamik bir ekonomiye sahiptir. Otomotiv, tekstil, turizm, ulaşım, bilgi teknolojileri ve enerji gibi farklı sektörlerde avantajlı konumda bulunmaktadır.

Nitelikli İşgücü Kapasitesi

Türkiye, çalışma çağında (15-65 yaş arası nüfus) bulunan 60 milyonluk nüfusa ve nitelikli iş gücüne sahip olması nedeniyle önemli bir üretim gücüne de sahiptir (Ayaz, 2018).

Alternatif Ulaşım Seçenekleri

Bölgesel ve küresel ulaşımın kavşak noktasında bulunan Türkiye, dünyanın en yoğun (2023 yılı-76 milyon yolcu) 7. havaalanına sahiptir. İstanbul ve Çanakkale boğazlarından yılda 45 binden fazla gemi geçiş yapmaktadır. Ayrıca kara ve demir yollarında önemli

altyapı yatırımlarına ağırlık verilmektedir. Dolayısıyla tüm ulaşım seçeneklerine kolaylıkla erişmek mümkündür (Uluslararası Havalimanları Konseyi (ACI World), 2024).

Dezavantajlar:

Siyasi istikrarsızlık

Türkiye’de zaman zaman yaşanan siyasi ve yönetsel krizler nedeniyle öngörülemeyen durumlar ortaya çıkmaktadır. Yatırım kararı verilirken değerlendirmeye alınan en önemli kriterlerin başında siyasi istikrar ve öngörülebilir olma özellikleri gelmektedir. Türkiye’nin karşılaştığı siyasi gerginlikler ve krizler, uzun vadeli DYY’leri olumsuz yönde etkilemektedir (Candemir, 2006).

Yasal ve Kurumsal Uygulamalar

Türkiye’de yasal ve kurumsal çerçevenin karmaşıklığı, yatırımcılar için engel oluşturmaktadır. Bürokratik işlemler, yasal belirsizlikler ve adalet sistemindeki gecikmeler ve bu yönde iyileştirme çabalarının görülmemesi yatırım kararlarını olumsuz etkilemektedir (Parasız, 1999).

Döviz Kuru Riski

Türkiye’nin dalgalı döviz kuru rejimi, yabancı yatırımcılar için önemli risk faktörlerinden biridir. Döviz kuru, yetersiz döviz stoku ve kronik cari açık sorunu nedeniyle dış şoklara karşı aşırı duyarlı bir yapıya sahiptir. Bu nedenle dalgalı kur ortamının aşırı hareketliliği yatırımların uzun vadeli planlanmasını zorlaştırmakta ve öngörülen maliyetleri artırmaktadır (Seyidoğlu, 2017).

Jeopolitik Riskler

Türkiye’nin bulunduğu coğrafi konumun getirdiği sorunların başında sınır komşusu ülkelerin istikrarsız yönetimleri ve yaşanan sıcak çatışmalar gelmektedir. Farklı kültürel ve dini özelliklere sahip toplumlar arasında süregelen gerginlik ortamı, Türkiye’nin jeopolitik risklere maruz kalmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla savaşlar, terör eylemleri, ekonomik krizler ve politik gerilimler gibi faktörler yatırım ortamını olumsuz etkilemektedir (Candemir, 2006).

Yapısal Ekonomik Sorunlar

1970’lerde başlayan enflasyon, dış ticaret açığı, ucuz finansman temininde yaşanan zorluklar ile yetersiz sermaye ve tasarruf oranları gibi sorunlar günümüzde de devam etmektedir. Sanayileşme süreci içerisinde altyapı yatırımları konusunda zorluklar yaşanmıştır. DYY’ler aracılığıyla elde edilen üretim kapasitesi geliştirilememiş ve dışa

bağımlılık sürmüştür. DYY'ler konusunda Türkiye'nin sahip olduğu avantajların yanında ülke içi ve ülke dışı kaynaklı birçok dezavantajda mevcuttur (Şahin, 2010).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma ile DYY belirleyicileri ve ekonomideki yeri incelenmiş olup DYY'nin ev sahibi ülkeler üzerinde çok yönlü ve genellikle olumlu etkileri olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yatırımlar, ekonomik büyümeyi teşvik ederek, istihdamı artırarak, teknoloji transferini sağlayarak, dış ticaret dengesine katkıda bulunarak ve kurumsal gelişimi destekleyerek ev sahibi ülkelerin ekonomilerini güçlendirmelerine önemli ölçüde yardımcı olmaktadır. Ayrıca DYY'nin sosyal ve politik istikrara katkıda bulunduğu ve yerel firmaların rekabet gücünü de artırdığı görülmektedir.

Ekonomik büyüme açısından DYY'nin sermaye birikimini artırarak ve üretim kapasitesini genişleterek ekonomik kalkınmaya katkı sağladığı değerlendirilmektedir. Söz konusu yatırımlar, özellikle altyapı projelerinin finansmanında ve yeni iş imkânlarının yaratılmasında önemli rol oynamaktadır. Ayrıca işsizlik oranlarının yüksek olduğu gelişmekte olan ülkelere önemli sosyal faydalar yarattığı da ulaşılan sonuçlar arasında yer almaktadır.

DYY, ev sahibi ülkelerin kurumsal yapılarında ve yönetim uygulamalarında yapılacak iyileştirmelere katkıda bulunarak yerel firmaların daha iyi yönetim ve organizasyon stratejileri geliştirmesine olanak tanımaktadır. Bu doğrultuda DYY'nin ev sahibi ülkelere yeni teknolojiler ve üretim yöntemleri getirdiği dolayısıyla yerel firmaların verimliliğini artırdığı görülmektedir. Teknoloji transferi ile yerel ekonomiler için inovasyonu teşvik ederek firmaların teknolojik kabiliyetlerinin artmasına ve Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesine katkı sağlamaktadır.

DYY, dış ticaret dengesine de olumlu katkılar yaparak özellikle ihracat kapasitesini artırmakta ve ev sahibi ülkelerin dış ticaret performansını iyileştirmektedir. Dış ticaret dengesinin sağlanması, ekonomi yönetiminin ihracat odaklı DYY çekmeye yönelik stratejiler geliştirmelerine bağlı olarak başarılı olabilmektedir.

Bu doğrultuda siyasi istikrarın sağlanması ve bürokratik işlemlerin kolaylaştırılması, DYY'nin ev sahibi ülkelere uzun vadeli ve kalıcı olarak gelmesini teşvik ederek ekonomik kalkınmaya ve küresel rekabet gücünün artırılmasına önemli katkılar sağlamaktadır.

Ayrıca DYY'nin uzun vadeli ekonomik ve sosyal etkilerini inceleyen çalışmalar yapılarak bu yatırımların sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkilerinin anlaşılması,

kurumsal ve yönetsel gelişime katkılarının belirlenmesi DYY stratejisi geliştirmek için önem arz etmektedir.

Bu kapsamda çeşitli sektör ve bölgelerde yapılan yatırımların ekonomik büyüme, istihdam, teknoloji transferi ve dış ticaret üzerindeki etkilerinin farklılık gösterme nedenlerini ve uzun vadeli ekonomik ve sosyal etkilerini inceleyen çalışmaların yapılması, yatırım stratejileri açısından kritik öneme sahiptir.

DYY’lerin kurumsal ve yönetimsel gelişime katkıları üzerine daha fazla araştırma yapılarak firmaların strateji geliştirmesine ve DYY çekmek ve yönetmek için gerekli en uygun politikaların belirlenmesine imkân sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Ayaz, N. (2018). DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR İSTİHDAM İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Blomstrom, M., & Kokko, A. (2003). The Economics of Foreign Direct Investment Incentives. NBER Working Paper No. 9489. Cambridge: NBER Working Paper No. 9489.

Candemir, A. (2006). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler: Bir Uygulama, C. 1 (s. 60-82). içinde İstanbul: YASED Yayınları.

Candemir, A. (2006). İstanbul: YASED Yayınları.

DEİK. (2022). Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK): <https://deik.org.tr/uploads/polonya-bilgi-notu-eylul-2022.pdf> adresinden alındı

Dunning, J. H., & Lundan, S. M. (2008). Multinational enterprises and the global economy. Edward Elgar Publishing. s. 60.

Dünya Bankası. (2013). Dünya Bankası (World Bank): <https://www.worldbank.org/en/topic/trade/publication/new-voices-in-investment> adresinden alındı

Dünya Bankası. (2024). İş Yapma Kolaylığı Endeksi. Dünya Bankası, (World Bank): <https://archive.doingbusiness.org/en/rankings> adresinden alındı

Dünya Bankası Ülke Raporu. (2024). World Bank: https://databank.worldbank.org/views/reports/reportwidget.aspx?Report_Name=CountryProfile&Id=b450fd57&tbar=y&dd=y&inf=n&zm=n&country=COL adresinden alındı

Ercan, T. (2018). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Yaralandığı Vergi Avantajlarının Değerlendirilmesi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gilpin, R. (2001). R. Gilpin içinde, Global Political Economy – Understanding The International Economic Order (s. 217-219). New Jersey.: Princeton University Press.

<https://tr.tradingeconomics.com/poland/foreign-direct-investment>. (2022). <https://tr.tradingeconomics.com/poland/foreign-direct-investment> adresinden alındı

IMF. (2009). Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund, IMF): <https://www.imf.org/en/publications/weo?page=3> adresinden alındı

İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER). (2019). İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER): <https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-kolombiya/> adresinden alındı

Kolombiya Merkez Bankası (Banco De La Republica Colombia). (2020). <https://www.banrep.gov.co/en/characterization-foreign-direct-investment-colombia-fdi-economic-activities-other-mining-and-oil> adresinden alındı

Kolombiya Merkez Bankası. (2023). Banco De La Republica Colombia: <https://www.banrep.gov.co/en/characterization-foreign-direct-investment-colombia-fdi-economic-activities-other-mining-and-oil> adresinden alındı

Kolombiya Merkez Bankası. (2024). Banco De La Republica Colombia: <https://toto.banrep.gov.co/analytics/saw.dll?Go> adresinden alındı

Kurtaran, A. (2007). DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM KARARLARI VE BELİRLEYİCİLERİ. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 367-382.

Markusen, J. R., & Venables, A. J. (1999). Foreign Direct Investment as a Catalyst for Industrial Development. European Economic Review, s. 335-356.

Milken İnstitute. (2022). <https://milkeninstitute.org/report/global-opportunity-index-2022-white-paper> adresinden alındı

Milken İnstitute. (2022). Global Opportunity Index 2022: White Paper (Küresel Fırsat Endeksi 2022: Teknik Doküman). Santa Monica, California: Milken İnstitute.

OECD. (2008). Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-Operation and Development) OECD: <https://www.oecd.org/daf/ca/Corporate-Governance-Principles-TUR.pdf> adresinden alındı

Organisation for Economic Co-Operation and Development, O. (2023). World Investment Report 2023.

Parasız, İ. (1999). Modern Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Polonya Merkez Bankası. (2008). Narodowy Bank Polski: <https://nbp.pl/o-nbp/badania-i-konferencje/konferencje-nbp/konferencje-nbp-2008-2001/> adresinden alındı

Popovici, O. C., & Călin, A. C. (2015). The Effects of Enhancing Competitiveness on FDI Inflows in CEE Countries. European Journal of Interdisciplinary Studies, s. 55-65.

Seyidoğlu, H. (1994). İstanbul: Güzem Yayınları.

Seyidoğlu, H. (2017). İstanbul: Güzel Can Yayınları.

Şahin, B. E. (2010). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi. Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 97-108.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi. (2024). T.C. Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi: <https://www.invest.gov.tr/en/library/publications/lists/investpublications/turkiye-fdi-landscape-at-a-glance.pdf> adresinden alındı

T.C. Merkez Bankası. (2015). T.C. Merkez Bankası Resmi Sayfası: https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/1c433a55-1f29-4115-acd7-70dc3861772b/TCMB_KITAPCIK_2015_1.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-1c433a55-1f29-4115-acd7-70dc3861772b-m5lk1 bu adresinden alındı

Türkiye İhracatçılar Meclisi. (2019). Türkiye İhracatçılar Meclisi: https://tim.org.tr/files/downloads/Analiz_Rapor/%C3%87ekya-Polonya%20Hedef%20Pazar%20%C3%9Clke%20Analizi.pdf adresinden alındı

Uluslararası Havalimanları Konseyi (ACI World). (2024). Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Uluslararası Havalimanları Konseyi (ACI World). <https://store.aci.aero/product/annual-world-airport-traffic-report-2023/> adresinden alındı

Uluslararası Para Fonu (IMF). (2023). <https://www.imf.org/en/Publications/SPROLLs/direct-investment#sort=%40imfdate%20descending> adresinden alındı

Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü, International Institute for Management Development. (2023). International Institute for Management Development: <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/#2023-results> adresinden alındı

UNCTAD. (2024). <https://unctadstat.unctad.org/datacentre/dataviewer/US.FdiFlowsStock> adresinden alındı

UNCTAD. (2024). Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD): <https://unctadstat.unctad.org/datacentre/dataviewer/US.FdiFlowsStock> adresinden alındı

WEF. (2022). Dünya Ekonomik Formu, World Economic Forum, (WEF): <https://www.weforum.org/agenda/2022/02/sustainable-investing-esg-finance-future-norm/> adresinden alındı

Yavan, N. (2011). Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi: Türkiye Örneği. Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, Ankara.

Yıldırım, M. (2022). Ortaçağ'da Ticaret (Yollar, Şehirler ve Ürünler) Hakkında Bir Değerlendirme (Bizans-Avrupa-İslam Dünyası). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s. 192-201.

ÖZET

Küreselleşmeyle birlikte, emek, sermaye, mal ve teknolojinin ülkeler arasında serbestçe dolaşımı hız kazanarak uluslararası ticaret ve yatırımlar artmıştır. Ülkeler, bir yandan küreselleşmenin olumsuz etkilerini azaltmak diğer yandan sunduğu fırsatlardan yararlanmak amacıyla Avrupa Birliği, NAFTA, ASEAN vs. bölgesel düzeyde işbirlikleriyle rekabet avantajı elde etmeye çalışmaktadırlar. Uluslararası sermayenin ülkeler arasında dolaşımının en önemli araçlarından biri olan Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY), hem yatırım yapan ülkenin hem de ev sahibi ülkenin ekonomik gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır.

DYY'nin çeşitli belirleyicileri ile ekonomiye olan etkilerinin incelendiği bu çalışmanın temel amacı, bazı ülke uygulamaları çerçevesinde DYY'lerin ekonomideki yerinin ve bunların belirleyicilerinin teorik altyapısının oluşturulmasıdır. Bu kapsamda DYY'leri etkileyen, belirleyen faktörler ekonomik, politik ve kurumsal çerçevede ele alınmıştır.

Literatür taramasına dayanan bu çalışma kapsamında, konuya ilişkin teorik çerçeve, Polonya ve Kolombiya ülke uygulamaları ve Türkiye'de bu konudaki gelişmeler ortaya konulmuştur.

DYY'lerin ekonomik kalkınma ve küresel rekabet gücü konularındaki yeri ve önemi, bahse konu yatırımların çekilebilmesi için gereken şartlara yer verilmekte, makroekonomik ortamın iyileştirilmesine ek olarak yatırımcılar için en önemli hususların başında kamu politikaları ve düzenlemelerinde öngörülebilirlik ve şeffaflığın geldiği belirtilmektedir.

Özellikle kamu düzenlemelerinde meydana gelen sık değişiklikler, paydaşların görüşünün alınmaması, yatırımcıya uyum için süre verilmeyerek değişikliklerin yayımlandığı tarihten itibaren yürürlüğe girmesi gibi hususların yatırım ortamını olumsuz yönde etkilediği tespit edilerek bunların telafi edilmesi için çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan yabancı yatırım, Ekonomik kalkınma, Politik ve ekonomik belirleyiciler, İstikrar, Endeks, Dış Ticaret.

ABSTRACT

With globalization, the free movement of labor, capital, goods and technology between countries has accelerated and international trade and investments have increased. Countries are trying to gain competitive advantage through regional cooperation such as the European Union, NAFTA, ASEAN, etc. in order to reduce the negative effects of globalization on the one hand and to take advantage of the opportunities it offers on the other. Foreign Direct Investment (FDI), which is one of the most important instruments of the circulation of international capital among countries, contributes significantly to the economic development of both the investing country and the host country.

The main objective of this study, which examines various determinants of FDI and its effects on the economy, is to establish the theoretical background of the place of FDI in the economy and its determinants within the framework of some country practices. In this context, the factors affecting and determining FDIs were analyzed in economic, political and institutional framework.

Within the scope of this study, which is based on a literature review, the theoretical framework on the subject, the country practices of Poland and Colombia and the developments in Türkiye were presented.

The role and importance of FDIs in economic development and global competitiveness, the conditions required for attracting such investments, and the predictability and transparency in public policies and regulations, in addition to the improvement of the macroeconomic environment, were stated as the most important issues for investors.

In particular, it is determined that frequent changes in public regulations, lack of consultation with stakeholders, the lack of time for investors to adapt, and the entry into force of changes from the date of publication have a negative impact on the investment climate, and various suggestions were made to compensate for these.

Keywords: Foreign direct investment, Economic development, Political and economic determinants, Stability, Index, Foreign trade.